VÄLSKÄRIN KERTOMUKSIA

KIRJOITTANUT

Z. TOPELIUS

SUOMENTANUT

JUHANI AHO

PORVOOSSA
WERNER SÖDERSTRÖM

UNIV. BIBLIOTH.
* 1900 *
HELSINGFORS

*** Yli 300 kuvaa, ***

ALBERT EDELFELT'in ja CARL LARSSON'in piirtämiä!

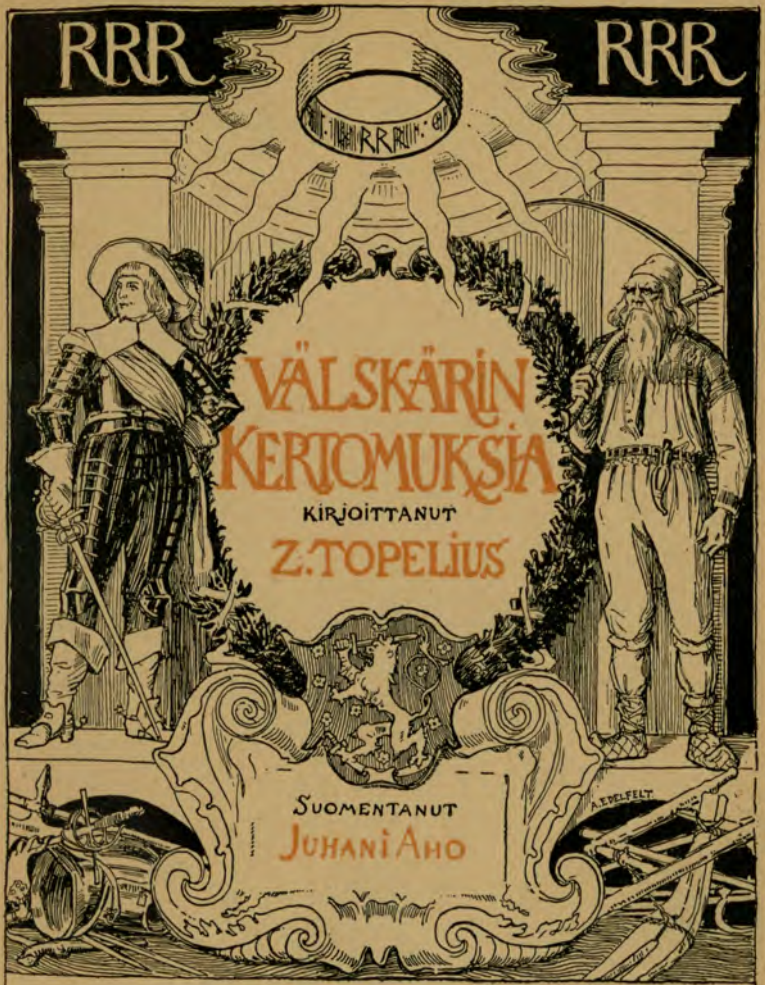

1:nen vihko. **Hinta 55 p.**

Teos valmistuu ***50 vihkossa*** kahden vuoden kuluessa. Teos on ***kokonaan*** lunastettava, yksityisiä vihkoja ei myydä.

Tilausilmoitus luettava takasivuilla!

ENSIMMÄINEN JAKSO

PORVOOSSA, WERNER SÖDERSTRÖM

VÄLSKÄRIN KERTOMUKSIA

KIRJOITTANUT

Z. TOPELIUS

ENSIMMÄINEN JAKSO

KUNINKAAN SORMUS. — MIEKKA JA AURA. TULI JA VESI.

SEITSEMÄNNESTÄ RUOTSINKIELISESTÄ PAINOKSESTA

SUOMENTANUT

JUHANI AHO

KUVAT PIIRTÄNEET

ALBERT EDELFELT JA CARL LARSSON

PORVOOSSA
WERNER SÖDERSTRÖM

Välskärin kertomukset jaetaan jaksoihin, joista jokainen sisältää kolme toisiinsa liittyvää kertomusta

PORVOOSSA
WERNER SÖDERSTRÖMIN KIRJAPAINO
1896

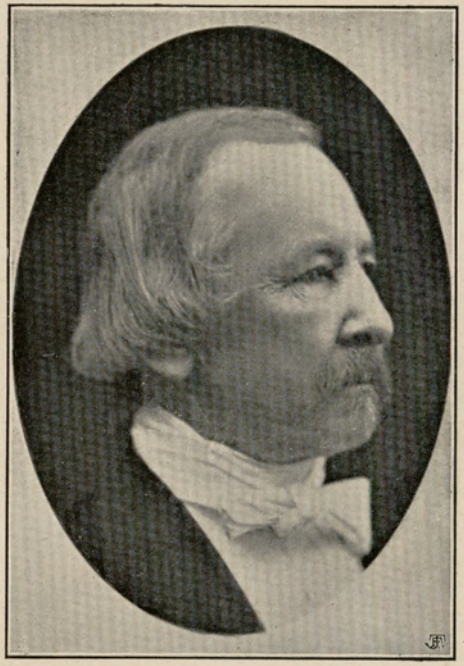

Z. Topelius.

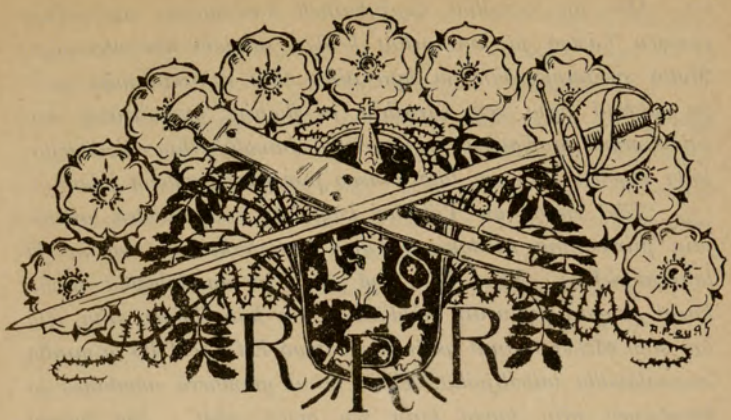

SUOMALAISILLE LUKIJOILLE.

Neljäkymmentä vuotta on vanha Välskäri maita mantereita vaeltanut ja moniin kansoihin tutustunut. Kun hän nyt näiltä matkoiltaan kotiin palajaa, viettääkseen viimeiset päivänsä omassa maassa, tuntuu hänestä niinkuin tuntui ennen aikaan, kun hän meren myrskyistä ja jäiden keskestä koteutui rauhalliseen yliskammariinsa ja vanhain ystäväinsä luo iltavalkean ääreen. Kiitos olkoon Jumalalle päättyneestä pitkästä matkasta. Muu maa mustikka, oma maa mansikka.

Monta kieltä on Välskäri retkeillessään oppinut. Hän on puhunut suomea, ruotsia, tanskankieltä, saksaa, englantia, ranskaa ja venäjänkieltä. Nyt, kun hän tulee takaisin, tuntee hän itsensä onnelliseksi voidessaan puhua rakasta suomenkieltään niin kansanomaisesti, niin lämpimästi ja sointuvasti kuin ainoastaan Aho voi. Nyt tulevat häntä ymmärtämään ylhäiset ja alhaiset, oppineet ja oppimattomat, vanhat ja nuo-

ret. Hän on vieraillut kuninkaitten kartanoissa, on nähnyt isoisten loistoa ja kuunnellut heidän salaisia neuvottelujaan. Mutta sydämmessään on hän aina ollut rahvaan mies, joka on ottanut osaa sen suruihin ja iloihin, ymmärtänyt sen salaisimmat huokaukset ja ihmetellyt Jumalan ihmeellisiä teitä, joita myöten Hän on tätä kansaa pimeydestä valoon johtanut.

Tätä ennen on Välskäri käyttänyt ruotsalaisten taiteilijain piirustimia saadakseen kuvia kertomuksiinsa ruotsin- ja tanskankielellä. Kun hän nyt ensi kerran lähettää nämä kuvat suomea puhuvain nähtäväksi, on hän iloinen siitä, että on sitä varten saanut ystävällistä apua Edelfelt'iltä ja muilta suomalaisilta taiteilijoilta. Eivät muut ymmärrä maatansa ja kansaansa niin hyvin kuin sen omat pojat. Nyt tulevat nämä suomalaiset kuvat kaikiksi ajoiksi kotimaisia kasvoja kuvastamaan. Siinä suhteessa on tämä uusi suomalainen painos voittava kaikki edeltäjänsä.

Välskäri kyllä oivaltaa kertomustensa heikkoudet. Hän tietää aivan hyvin, että Jumalan ja ihmisten korkeamman mittakaavan mukaan on hänen oma voimansa heikkoutta ja hänen viisautensa hulluutta. Kaiken sen, mikä tässä hänen teoksessaan elää, hyödyttää ja ilahuttaa, on hän ylhäältä saanut. Kiitollisella ilolla täyttyy kuitenkin hänen mielensä siitä, että kaikkialla, missä tämä teos on saanut ystäviä ja lukijoita, siellä on se levittänyt kunnioitusta Suomen kansaan. Aina Amerikan aarniometsistä saakka, joissa Suomen nimeäkään ei ennen ole tunnettu, on hän saanut kirjeitä, jotka ovat uhkuneet rakkautta ja ihailua tätä kansaa kohtaan, joka on niin paljon kärsinyt ja kärsimyksensä niin miehuullisesti kestänyt Jumalaan ja tulevaisuutensa turvaten. Silloin on tuo vanha kertoja yliskammarissaan sanonut Jumalalleen: »Herra, sinä tiedät, että tämä kansa ei ole hakenut katoavaa kunniaa, ja sinä tiedät, ett'en minä ole salannut sen heikkouksia, kun olen sen miehuudesta todistanut. Mutta jos se nyt näissä kuvauksissa sen kohtaloista esiintyy vieraan nähden näin nöyrän kärsivällisenä ja näin avomielisen lujana,

niin anna sen vastedeskin pysyttää juurensa isiensä uskossa, anna sen olla oma itsensä, ja se ei ole kaatuva, vaan on se elävä sinun voimassasi ja täydellisentyvä rakkaudessassi.»

Välskäri on antanut kansalleen, mitä hän on kyennyt antamaan. Jatkakoot muut hänen työtään ja todistakoot uudempien aikojen edistyksestä! Hän sulkee nämä kertomuksensa suomalaisten lukijain ystävyyteen, ja unhottukoon hän vaan itse, kunhan hänen kansansa elää.

Koivuniemellä, 19 p:nä Lokakuuta 1895.

Z. T.

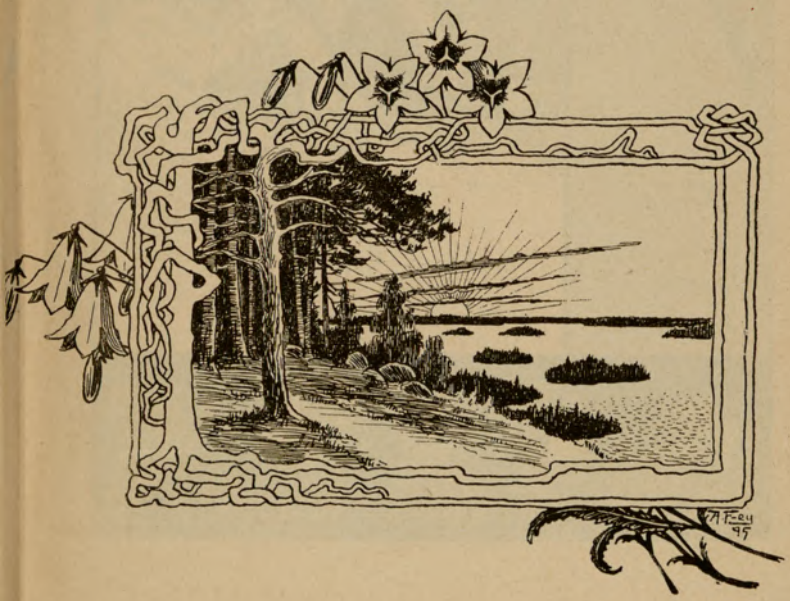

VÄLSKÄRIN KERTOMUKSIA

KIRJOITTI

Z. TOPELIUS.

VÄLSKÄRIN KERTOMUKSIA.

I.

KUNINKAAN SORMUS.

Välskärin Kertomukset jaetaan jaksoihin, jokainen sisältäen kolme kertomusta, jotka ovat toistensa kanssa lähemmässä yhteydessä.

Esipuhe,

jossa kerrotaan välskäristä ja hänen elämänsä vaiheista.

Hän oli syntynyt eräässä pikkukaupungissa Pohjanmaalla 15 p:nä Elokuuta 1769, samana päivänä kuin Napoleon. Tämä on pysynyt tarkasti mielessäni, koska välskärillä aina oli tapana viettää päivää pienillä kekkereillä. Kekkerit olivat siinä, että kaksi tai kolme hänen vielä elossa olevaa vanhaa serkkuansa — hän kutsui kaikkia vanhoja tätejä serkuikseen — ja kaksi tai kolme hänen veljeään — hän kutsui kaikkia niitä veljikseen, jotka kutsuivat häntä sedäksi — kokoontuivat hänen asuntoonsa yliskammariin nauttimaan kahvia ja rinkelejä. Onneksi oli kammari tilava ja siinä oli kaksi korkeaa ikkunaa (ja sen edustalla kauhean pimeä vinni). Mutta tilava se sai ollakin, sillä paitse noita kahta tai kolmea serkkua ja kahta tai kolmea veljeä, kokoontui tuonne katon rajaan tusina vallattomia poikia ja suupalttoja tyttöjä, jotka pitivät kauheata meteliä ja heittelivät nurin niskoin kaikki mitä eteen sattui. Sillä välskäri rakasti lapsia aivan sokeasti ja antoi meidän telmiä niin, että vanhain ihmisten korvat eivät tahtoneet mitenkään kestää. Mutta minä palaan takaisin hänen syntymäpäiväänsä, joka tavataan ensimmäisenä kaikkien ihmisten ansioluettelossa, ja välskärin ansioluettelo ei ollut sen pitempi kuin monen muunkaan.

No niin, välskäri oli syntynyt samana päivänä kuin Napoleonkin, hän puhui siitä aina ylpeillen ja se oli alkuna

useihin hänen elämänsä vaiheista. Ei koskaan voinut hän lakata pitämästä sitä hyvin tärkeänä enteenä johonkin merkilliseen tapahtumaan; vaikk'ei hänestä tullutkaan mitään kuuluisata suurta miestä, jota hän nuoruudessaan ehkä oli haaveillut, olivat häntä kuitenkin nuo enteet ajaneet hakemaan mainetta ja onnea elämän monenmoisissa seikkailuissa. Hänen ylpeytensä samoinkuin hänen kunnianhimonsakin oli laadultaan tuota lempeää ja siivoa, joka syrjässä naurahtelee omalle itselleen eikä tahdo tehdä pahaa niin maan matoselle kaan; se oli noita viattomia haaveita, jotka saavat alkunsa sattumasta ja kaiken aikaa pitävät siitä kiinni kuin mistäkin ylen tärkeästä tapahtumasta ja jotka eivät haihdu eivätkä häviä, vaikka todellisuus tuhat kertaa osoittaisi ne vaan utukuviksi. Se, joka tuntee elämää ja on tutkinut sydämmiä, olisi jo aikoja sitten voinut ennustaa välskärille, ett'ei hänen kunnianhimollaan saada suuria aikaan, vaikka mies olisikin syntynyt sata kertaa samana päivänä kuin Napoleon. Sillä aivan toisenlaista kunnianhimoa tarvitaan murtamaan tietä niille kukkuloille, joilla inhimmillinen suuruus asustaa. Apunaan ne äärettömät edut, joita tarjoo nero, rohkeus ja uupumaton sitkeys, ei se useimmittain kysy mitä keinoja se käyttää tarkoituksiinsa, sillä milloinka muistaa ylpeä valloittaja kaikkia niitä uhreja, jotka tappotanterella ovat vuodattaneet verensä hänen kunniakseen, niitä kaikkia ihmisonnen raunioita, joiden yli hänen tiensä kulkee, niitä kyyneliä, jotka tätä tietä kostuttavat, pyrkiessään sitä suuruuden virvatulta kohti, joka loistaa läpi vuosisatojen!

Jos Madame Lætitia Bonaparte Ajacciossa olisi synnyttänyt välskärin tuona kuuluisana päivänä, olisi hänestä ehkä voinut tulla jotain *toista* kuin paljas välskäri, mutta mitään *suurempaa* hänestä tuskin olisi voinut tulla. Tosin tiedetään Napoleonin kuuluisan kokin itsestään ylpeillessään lausuneen, että »kuka hyvänsä voi *tulla* kokiksi, mutta paistinkääntäjäksi täytyy jokaisen *syntyä*.« Vaan vaikka hän olikin nero, unhotti hän kuitenkin, että nerot ovat ennakolta neroiksi määrätyt; kun on syntynyt paistinkääntäjäksi, ollaan ja pysytään paistinkääntäjänä, vaikka kauluksessa kiiltelisikin kultaa ja taskut olisivat täynnä mainekirjoja. Välskäri ei ollut syntynyt Napoleoniksi; ei senvuoksi, että hänen nimensä oli vaan tuo tuiki tavallinen Andreas Bäck — hän oli lukenut lati-

naa ja kirjoitti nimensä Andreas eikä koskaan Antti — ei myöskään siksi, että hänen isänsä oli tavallinen kersantti, joka oli menettänyt toisen kätensä Pommerin sodassa: mutta siitä syystä, että hänen laisestaan pohjattoman hyväluontoisesta ja häilyväisestä miehestä, vaikka hänellä olisikin terävämpi pää kuin mikä oli sattunut välskärin hartioille joutumaan, mahdollisesti voi tulla rohkea seikkailija, mutta ei koskaan suuri sotaherra elämän taistelussa.

Omain puheittensa mukaan oli välskäri lasna ollessaan ollut suuri hulivili; mutta kun hänellä oli hyvä ymmärrys, lähetti hänet hänen enonsa, joka oli varakas kauppias, Vaasaan kouluun. Kahdeksantoista vuoden vanhana oli hän edistynyt niin pitkälle, että voiastia kärryissä ja seitsemäntoista ploottua taskussaan matkusti Turkuun ylioppilastutkintoa suorittamaan. Sen hän suorittikin helposti ja nyt olisi vastaleivotun ylioppilaan enonsa ja suosijainsa toivomuksia noudattaen pitänyt ruveta lukemaan papiksi. Haikeasti huokaillen istuutui hän heprean raamatun ääreen, sillä ajatukset ajelivat kaiken maailman teitä ja silmä karkasi vähä väliä »Bereschit bara elohim'istä« torilla pidettäviin paraadeihin, joissa komeata sotajoukkoa tarkastettiin, ennenkun se sotaan lähetettiin. Ja tuo tuleva pappi ajatteli näin: kunpa olisin sotamies ja saisin seisoa suorana tuolla rivissä valmiina taistelemaan kuninkaan ja isänmaan puolesta niinkuin isäni ennen! Jos vaan olisi saanut tätä haluansa noudattaa, jos vaan olisi äiti sen sallinut. Mutta tämä ei voinut koskaan unhottaa, että isä oli menettänyt toisen kätensä sodassa, ja hän oli ottanut pojaltaan sen pyhän lupauksen, ett'ei tämä koskaan vetäisi sotisopaa ylleen. Ja nuori Bäck oli äidilleen kuuliainen: hän ponnisti kaikki voimansa ja palasi paraateista kirjan ääreen; mutta ei ollut hän ehtinyt päästä puoleenkaan ensimmäistä Mooseksen kirjaa, kun uusi pommi pamahti hänen päähänsä. Tämä pommi oli eräs kuulutus »Åbo Tidningar'issa«, jonka oli allekirjoittanut »Erik Gabriel Hartman, lääkeopillisen tiedekunnan puolesta« ja jossa ilmoitettiin, että ne ylioppilaat, jotka haluavat ruveta sodan aikana palvelemaan välskäreinä sairaaloissa tai rykmenteissä, saapukoot viipymättä saamaan yksityistä opetusta lääketieteessä, jonka jälkeen he — jotenkin pian, tietysti, sillä sota oli täydessä tulessa — voisivat päästä viiden tai kuuden riikintalarin pal-

kalle kuukaudessa. Nyt ei mikään enää voinut miestä pidätellä ja hän kirjoitti kotiin, että välskäri tavallisesti katkoo muiden jalkoja, eikä omiaan, ja saikin paljon tinkimisen perästä toivomansa suostumuksen. Ja samassa oli heprean kirja ylös alasin hyllyllä. Bäck ei enää harjoittanut opinnoita, hän ahmi ahmimalla kirurgiaa ja oli muutamien kuukausien kuluttua yhtä hyvä välskäri kuin kaikki muutkin. Sillä siihen aikaan ei oltu näissä asioissa niin tarkkoja kuin nyt. Kuka ei muistaisi Franzénin mainiota laulua »Ennen ja Nyt» jossa lauletaan näin:

Ennen se lääkär' sormet vei
Pilalle paleltuneet,
Nyt hän *ne* leikkaa, jotka ei
Heti paikalla parantuneet.

Ja onhan hyvin mahdollista, että Franzén tätä laulua kirjoittaessaan oli ajatellut Bäckiä. Mutta välskäri ei ollut hätäpoikia. Hän otti osaa vuosien 1788 ja 1789 sotiin maalla ja vuoden 1790:n sotaan merellä, oli mukana monessa kovassa koetoksessa, joi (omain puheittensa mukaan) reippaasti ja katkoi käsiä ja jalkoja niin että paikat soi. Ei hän siihen aikaan vielä tiennyt syntyneensä samana päivänä kuin Napoleon eikä siis myöskään osannut ajatella olevansa aijottu mihinkään suuriin tehtäviin; mutta usein kuultiin hänen jo silloin kertovan, miten hän, tuona kuuluisana Heinäkuun 3 päivänä, kulki Viipurin lahden läpi ja Krosserortin niemeen sijoitetun vihollispatterin ohitse Stedingkin johtamassa Hämeenmaa Styrbjörnissa, joka oli saaristolaivaston etunenässä, ja mitenkä rikki ammuttu raakapuu silloin haavoitti hänen oikean poskiluunsa, johon siitä tapauksesta jäi merkki ijäksi päiväksi. Sama kuula, joka hänen poskensa merkitsi, lenti laivaa pitkin ja teki suurta tuhoa, suhahti päällikön pään ohitse ja vei tältä hetken ajaksi kaiken kuulon korvasta. Bäck juoksi hätään, otti esille suonirautansa ja halvausvetensä ja kolmen minuutin kuluttua oli Stedingk saanut kuulonsa jälleen. Vaara oli silloin suurimmillaan ja kuulasade kuumimmillaan. Ruskis, ja laiva oli ajanut karille! — »Pojat, me olemme hukassa!» huusi joku. — »Ei hätää mitään!» vastasi toinen — ja se oli Heikki Lintunen, kotoisin Ulvi-

lan pitäjään Ahlaisten kylästä *), — »komentakaa vaan kaikki miehet kokkaan, se on perä, joka on kivellä!» — »Kaikki miehet kokkaan!» komensi Stedingk; laiva tuli kuin tulikin taas vesivaraan, ja koko Ruotsin laivasto seurasi mukana sen vanavedessä. Tätä tapausta kertoessaan oli välskärillä tapana sanoa: »mitä hittoa olisi laivastosta tullut, jos Stedingk olisi jäänyt kuuroksi?» Ja kaikki ymmärsivät, mitä ukko tarkoitti: hän oli pelastanut koko Ruotsin laivaston, tietysti; mutta jos joku sattui vetämään suunsa nauruun tätä viatonta kehumista kuullessaan, nauroi hänkin muiden mukana ja lisäsi leikillisesti: »niin, niin, nähkääs, hyvät ystävät, minä olen syntynyt Elokuun 15 p:nä, niinkuin tiedätte, enkä mahda sille mitään.»

Kun sota oli loppunut, alkoi Bäckillä tulla ikäväksi sairaaloissa olo, ja kun hän (omain puheittensa mukaan) oli Stedingkin suosiossa, heitti hän laivaston oman onnensa nojaan ja seurasi suosijataan Tukholmaan — perhelääkärinä, niinkuin hän itse muistaakseni kerran selitti, mutta toisten puheiden mukaan lienee hän hoitanut vain jotain kirjurin ammattia. Kun oli nokkela, sukkela ja luotettava, ymmärsi hän yskän sanasta ja puolesta ja uskottiin hänelle asioita, joita hän (yhä vaan omain puheittensa mukaan) osasi pitää salassa. Hän oli kuulema hyvä tuttava kammaripalvelijain, kammarineitojen, käsikirjurien ja monien muiden samantapaisten henkilöiden kanssa, jotka siihen aikaan ottivat hyvin tehokkaasti osaa ylhäisten valtiollisiin vehkeisin, ja olivat sekautuneet näöltään vähäpätöisinä, mutta monesti kuitenkin hyvinkin vaikuttavina henkilöinä moneen sotkuiseen salaliittoon, joissa punottiin ansoja valtakunnan korkeimpain miesten kukistamiseksi. En ole koskaan saanut selkoa siitä, miten paljon välskäri vaikutti näiden kuuluisain salaliittojen ratkaisuun; ja mahdollistahan on, ett'ei hänen osansa ollut niin suuri kuin hän joskus koetti uskotella. Rohkenen kuitenkin väittää, ett'ei tuo pohjaltaan rehellinen mies koskaan antautunut petollisia ja rumia juttuja perille ajamaan. Olen päinvastoin taipuvainen uskomaan, että hän ajoi muiden asioita tietämättä, millaisia ne olivat, ennenkun hän näki niistä tulokset julkisuudessa. Mutta varmaa kuitenkin on, että hä-

*) Juttu on kerrottu teoksessa »Finland, framställd i teckningar.»

nellä näinä aikoina oli tiedossaan paljon juoruja ja että hän sekä sen aikuisista että myöskin ennen eläneistä vaikuttavista henkilöistä sai kuulla koko joukon sellaista, joka tähän saakka on ollut vaan vähän tunnettua, mutta joka kuitenkin on näitä aikoja hyvinkin kuvaavaa.

Välskäri oli samanlainen kustaalainen kuin useimmat Tukholman senaikuiset keskisäätyläiset yleensäkin. Häntä samoinkuin heitäkin häikäsi hovin loistoisa elämä, joka heijasti valoaan alempana olevaan ympäristöönsäkin, hän oli ihastunut siihen alavaan esiintymiseen, jolla Kustaa III osasi voittaa alhaisen kansan suosion, silloinkun hän sitä tarvitsi, ja niin ollen oli hän kuninkaalleen järkähtämättömästi uskollinen. Mitä välitti hän siitä valtiollisesta tyytymättömyydestä, joka jo kauvan oli hiiviskellyt valtaistuimen ympärillä ja joka yhä korkeammalle kohotti päätään kuninkaan läheisimmässä ympäristössä. Hän oli nuori ja hän ei tarvinnut mitään muita vaikuttimia innostukseensa. Kuinka komea kuningas! — siinä kaikki, mitä hänen tarvitsi ajatella; hän oli siihen aikaan piintynyt kuningasmielinen, ja jos tapahtui, että hän juoksi muiden asioita salaliittojen hyväksi, niin tapahtui se siksi, että hän, mies parka, luuli sillä kuningastaan hyödyttävänsä.

Eräänä päivänä alkupuolella Maaliskuuta 1792 oli välskäri, joka siihen aikaan (omain puheittensa mukaan) oli pulska poika, erään kreivitär Lantingshausenin kammarineiden kautta, joka taas oli hyvä ystävä kreivi Klaus Hornin lakeijan kanssa, saanut hämärän aavistuksen jostain salaliitosta kuninkaan henkeä vastaan. Välskäri päätti ottaa Ruotsin kohtaloita ohjatakseen ja ilmaista kuninkaalle kaiken, minkä hän tiesi ja ehkäpä vielä vähän enemmänkin. Hän pyrki kuninkaan puheille muka anomuskirjaa antaakseen, mutta sai jyrkästi kieltävän vastauksen virassa olevalta kammariherralta De Beschelta. Hän uudisti pyyntönsä sillä seurauksella, että hänet ajettiin pellolle. Kolmannen kerran asettui hän linnan portille odottamaan kuninkaan vaunuja ja kun ne tulivat, juoksutti hän esiin kirjoitetun tunnustuksensa. »Mitä tahtoo tuo mies?» kysyi Kustaa III seuruessaan olevalta kammariherralta ja astui alas vaunuistaan. Onnettomuudeksi oli tuo kammariherra taas samanen De Besche. »Se on vaan muuan virkaheitto välskäri», vastasi hovimies pilkallisesti; »hän anoo

että teidän majesteettinne armossa suvaitsisi julistaa uuden sodan, että hän saisi jotain tekemistä.« Kuningas hymyili ja välskäri jäi tyhmistyneenä portin pieleen seisomaan. Muutamia päiviä sen jälkeen ammuttiin kuningas. »Minä en mahtanut mitään siihen«, oli välskärin tapana lisätä, kerrottuaan tämän urotekonsa; »ell'ei De Bescheä olisi ollut, niin . . . niin . . . kuka tietää . . . en sano enempää« . . . Mutta hänen ajatuksensa kyllä ymmärrettiin: olihan hän pelastanut koko Ruotsin laivaston Viipurissa ja nyt olisi hän pelastanut Kustaa III:nnen hengenkin, jos ei vaan tuo *jos* olisi ollut estämässä eikä tuota ilkeää kammariherraa olisi ollut olemassa. Hänessä oli kuin olikin sitä miestä, joka on syntynyt Elokuun 15 p:nä, ja ainakin oli hän itse siitä vakuutettu.

Holhoojahallitus ja Reuterholm eivät ollenkaan välskäriä tyydyttäneet. Hän oli eronnut Stedingkin palveluksesta ja alkanut omin päinsä puoskaroida Tukholmassa. Entistä enemmän joutui hän nyt juoruihin osalliseksi, ollen itse miehestä mieheen kulkeva kielikello. Siihen toimeen käyttikin häntä vanhan hovin puolue ja monta huhua pantiin hänen kauttansa kiertämään. Ennen kuin moni muu sai hän sieramiinsa hajun monesta maanalaisesta kydöstä; hän varotti (niin kerrottiin) vuoden 1794:n miehiä, mutta ei kukaan muu kuin Pohjolan Alkibiades häntä uskonut. Hän sai siis kehua pelastaneensa Armfeltin, niinkuin oli jo sitä ennen pelastanut Ruotsin laivaston ja Kustaa III:nnen. Ja olihan hän valtionkirurgi Fröbergin apulaisena ollut läsnä neiti Rudensköldiä häpeälavalla seisotettaessa. Tämä julma toimitus, jossa nero ja kauneus tuhkaan tallattiin, jonka aikana ympärillä seisova kansa vuodatti kyyneleitä ja josta ainoastaan alhainen puoluekosto riemuitsi, sai välskärin rehellisen sydämmen verta vuotamaan. Hänen kielensä, joka ei koskaan ollut tottunut vaikenemaan, teroi suuttumuksesta entistään terävämmäksi ja hän kysyi ääneensä, niin että kaikki sen kuulivat, minkätähden neiti ei saanut *istua,* vaikka hänen ylhäisyytensä parooni Reuterholmin eno *istui* häpeälavalla. *) Pistosana tuli pian Reuterholmin korviin ja jos saamme luottaa välskärin puheisiin, uhkasi häntäkin jo sama kohtalo, joka oli kohdannut

*) Barfordin »Märkvärdigheter«, siv. 164. Viittaus tarkoitti Juhana Gyllenstjernaa, joka tuomittiin kavaltajana v. 1741.

tuota onnetonta neitiä. Välskäri, jolla oli kuuleva korva joka katukulmassa ja valvova silmä joka ikkunassa, tunsi jotain uhkaavaa ilmassa ja päätti ajoissa paeta lähenevää myrskyä. Suonirauta taskussaan ja sidekäärö kainalossaan piilottautui hän pommerilaiseen laivaan ja nousi muutamain päiväin kuluttua maalle Stralsundissa.

En aio aivan laveasti kertoa välskärin seikkailuista. Muutaman ajan kuluttua lähti hän kiertävänä puoskarina kulkemaan Pariisia kohti. Täällä oli direktoriohallitus juuri pääsyt valtaan; sotajoukko toisensa perästä asetettiin sotajalalle; jokainen ylioppilas tarttui miekkaan tai lansettiin. Välskäri saapui parhaimpaan aikaan, sai pienen paikan Italiaan lähtevässä armeijassa ja joutui Napoleonin läheisyyteen juuri silloin kuin tämän onnen aurinko oli ylenemäisillään tuolla puolella Alppien. Saatuaan nyt vasta selville syntymäpäivänsä salaisuuden, tunsi välskäri äärettömän kunnianhimon rinnassaan paisuvan. Muutamana yönä karkasi hän sairaalastaan Nizzassa ja kiiruhti Mantuaan. Hän tahtoi päästä kenraali Bonaparten puheille, hän tahtoi kunnostaa itsensä, sanalla sanoen: hän tahtoi Elokuun 15 p:stä tehdä itselleen kuolemattomuutensa tikapuut. En ole saanut selville, kuinka se tapahtui, mutta itse hän ainakin väitti päässeensä Bonapartea puhuttelemaan ja pyytämään häneltä välskärin paikkaa. »Mutta«, huokasi välskäri joka kerta kuin kuvasi tuota merkillistä päivää elämässään, »Bonapartella oli paljon puuhaa, hän ei ymmärtänyt minua ja kysyi ajutantiltaan, mitä minä tahdoin«. »Kansalainen kenraali«, vastasi ajutantti, »se on vaan muuan kirurgi, joka anoo kunniaa saadakseen ensi tilaisuudessa sahata poikki teidän jalkanne«. »Samassa«, lisäsi välskäri, »alkoivat kanuunat paukkua, itävaltalaiset ryntäsivät esiin ja kenraali Bonaparte käski minun juosta hiiden kattilaan.«

Välskäri, joka oli pelastanut niin monen mainion miehen hengen, ei siis saanut pelastaa Napoleonin henkeä. Sen sijaan sairastui hän sotaruttoon ja makasi puolen vuoden ajan surkeana sairaana Bresciassa. Sieltä kulki hän Ranskan armeijan jälkiä Itävaltaan, pakeni Sveitsiin ja joutui joksikin aikaa Zürichiin. Täällä hoiti hän muuatta apteekkia, rakastui pieneen punaposkiseen sveitsittäreen ja oli juuri naimisiin menemäisillään, kun ensiksi ruhtinas Korsakoff, sitten Massena ja lopuksi Suvoroff panivat monilukuisine joukkoineen

ylösalasin tuon rauhallisen kaupungin. Tästä syntyneessä sekasorrossa pakeni välskärin morsian eikä koskaan enää palannut. Suruissaan istui hän eräänä päivänä apteekkinsa ikkunassa; silloin ajaa siihen kaksi kasakkaa, ne hyppäävät alas hevostensa selästä, vangitsevat hänet, vaikka hän tekeekin vastarintaa ja vievät hänet mennessään täyttä laukkaa laskien. Välskäri luulee jo viimeisen päivänsä pimiävän eikä ymmärrä mitään siitä mitä tapahtuu. Mutta kasakat kulettavat hänet vahingoittumattomana matalaan majaan; siellä istuu muutamia upseereja punssimaljan ympärillä ja heidän joukossaan muuan karilas mieheksi pitkävartisissa saappaissa. »Toveri!» sanoi hän lyhyesti ja käskevästi, »vedä esille hohtimesi, minun hammastani pakottaa!» Siinä ei auttanut mikään, välskärin täytyi kaivaa esille hohtimensa. Hän rohkeni kysyä, mitä hammasta pakotti. »Sinä jupiset?» karjasi mies vihaisesti. »En, enhän minä jupise», vastasi välskäri ja repäsi irti ensimmäisen hampaan, joka sattui hänen hohtimiinsa. »Hyvin tehty, poikani! Mars!» Ja välskäri sai 10 dukaattia vaivoistaan. Hänen ansioluettelonsa oli odottamattomalla tavalla pidentynyt; upseeri, jonka hampaan hän oli reväissyt, olikin Suvoroff.

Tästä mielissään päätti hän etsiä onneaan Venäjältä. Hän matkusti Pietariin ja kävi Ruotsin lähettilään kenraali Stedingkin puheilla, joka oli hänen suosijansa amiraali Stedingkin veli. Täällä sai hän sairaalanlääkärin paikan, eli herroiksi ja keräsi pienen omaisuudenkin. Niin kului neljä eli viisi vuotta, kun tuli tieto siitä, että Napoleon oli tullut keisariksi. Taas heräsi välskärin vanha kunnianhimo; hän otti eron virastaan ja palasi isänmaahansa v. 1804. Luottaen ansioihinsa toivoi hän itselleen loistoisaa tulevaisuutta, mutta ei, lääkeopilliset tiedekunnat olivat jo korottaneet vaatimuksiaan ja pyysivät nähdäkseen hänen papereitaan. Raivoissaan heitti hän hyvästit lääketieteelle, otti esille Zürichistä saamansa todistukset ja osti itselleen apteekin Tukholmassa.

Välskäri oli nyt viidenneljättä vanha. Hän tarkasteli tähän saakka elettyä elämäänsä ja se näytti hänestä hyvin poikamaiselta. Ja hän sanoi itselleen: »ei ole siinä kylläksi että olet pelastanut Ruotsin laivaston, Kustaa III:n ja Armfeltin, että olet ollut Bonaparten puheilla ja kiskonut hampaan Suvoroffin suusta, sinulla täytyy myöskin olla joku tar-

koitus mitä varten elät.» Ja silloin pisti hänen päähänsä, että olihan hänellä isänmaa.

Syttyi vuoden 1808 sota. Välskäri möi apteekkinsa, joutui taas riitaan tiedekuntain kanssa ja sai tyytyä alilääkärin toimeen muutamassa suomalaisessa rykmentissä. Vaan samapa se, hän ei enää taistellut kunnian eikä Elokuun 15 päivän vuoksi; Suomen sotaväessä oli harmaahapsisia vanhuksia luutnantteinakin: eikö sitten välskäri, jolla oli virkavuosia vaan parikymmentä, voisi palvella alilääkärinä? Siinä toimessaan otti hän osaa vuosien 1808 ja 1809 sotaretkiin; hänen paikkansa oli kaikissa kahakoissa lähellä tappotannerta, jossain tuvassa tai majassa tien varrella. Siellä taisteli hän tavallaan hänkin urhoolliseti ja rehellisesti kurjuutta, tauteja ja kuolemata vastaan, sahasi käsiä ja jalkoja, sitoi, laastaroi, lohdutti, jakoi haavoitetun sotilaan kanssa pullonsa viimeisen sisällön, jakoi leipänsä ja rahansa ja oli aina iloinen ja hyvällä tuulella, kertoen kurjien iloksi toisen toistaan hullunkurisemman tarinan matkoiltaan vierailla mailla. Sotaväessä tunnettiin hänet kaikkialla »tupakkatohtorin» nimellä, arvattavasti siitä syystä, että hän tuttaviltaan Tukholmasta sai hyviä »lehtiä» ja oli aina valmis niitä sotamiehille jakelemaan. Tupakankin avulla voidaan kristillistä mieltä osoittaa. Niin ylpeä ei tosin välskäri ollut, että olisi Konowin korpraalin tavoin kantanut kahta mälliä suussaan »ylpeydestä vaan»; päin vastoin oli hän itse ilman, kun hätä oli suuri ja haavotettu toveri oli saanut viimeisen pään pikanellirullasta, jonka hän otti esille pitkäin ja keltasten nankkiniliiviensä taskusta. Sentähden rakastivat sotamiehet »tupakkatohtoriaan» ja Fieandt vannoi tuhannen tulimmaisen nimessä vihkivänsä hänet arkiateriksi sodan loputtua, sillä lähinnä kuulia ja ruutia ei ollut mitään maailmassa, joka hänen mielestään olisi niin hyvin ansainnut miehisen miehen kunnioitusta kuin kunnon mälli ja viisi sinistä veljeä.*)

Välskärin seikkailuista sodan aikaan voisi hyvästi saada ainakin yhden joulukalenterin täytymään. Mutta minä jätän ne tällä kertaa sikseen ja mainitsen vaan ohimennen, että hän 1808 vietti syntymäpäiväänsä Elokuun *seitsemäntenä-*

*) Niin kutsuttiin tavaraleiman mukaan muuatta mieluisaa tupakkalajia.

toista päivänä Alavuudella. Sodan loputtua otti hän eronsa, ilman eläkettä tietysti. Kun vuoden 1809:n jälkeen niin moni suomalainen muutti Ruotsiin, katsoi välskäri kunniakkaammaksi kokea kaikki kovat yhdessä isänmaansa kanssa ja jäi Suomeen. Mutta hänen levoton luonteensa ei sallinut hänen pysähtyä mihinkään varmaan paikkaan; ensi vuosina rauhan jälkeen kuljeksi hän ympäri maata, lääkkeitä myyskennellen ja parannellen kaikkia tauteja suonenlyönnillä, kuppasarvella, mixtura simplex'illa ja sen semmoisella. Pitäjästä pitäjään, kylästä kylään ajeli hän vanhalla hevosellaan ja oli yhtä tervetullut ja yhtä hartaasti odotettu kuin mikä tohtori Bolliger*) tahansa uudempina aikoina. Välskäri oli vapaa kuin taivaan lintu, sukkelapuheinen ja hauska, höysti katkerat rohtonsa hupasilla jutuillaan, ja mihin vaan tulikin, sai hän aina olla varma tapaavansa siellä katetun pöydän ja puheliaan emännän. Se oli onnellista aikaa; minä olen vakuutettu siitä, että välskäri tähän aikaan vaikutti paljon hyvää, mutta *siitä* ei hän koskaan puhunut.

Kauvan ei hän kuitenkaan saanut oman mielensä mukaan maita mantereita kiertää. Vuoden 1788:n jälkeen oli lääketiede yliopistoissa edistynyt jättiläisaskelin. Lääkintähallitus alkoi ankarasti ahdistaa kaikkia noita puoskareita, jotka tämän vuosisadan alussa täyttivät maan ja jotka useinkin olivat vahingoksi lääketieteelle ja sen maineelle, mutta jotka yhtä usein olivat avuksi hädän hetkenä, kun oikeita lääkäreitä oli vähän ja apteekkeja harvassa. Välskäri oli jo tätä ennen ollut riidassa lääkeopillisten tiedekuntain kanssa Upsalassa ja Tukholmassa, eikä muuta tarvittu kuin että eräs innokas virkaveli asianomaiseen paikkaan ilmoitti hänen retkistään maaseudulla. Välskäri manuutettiin Turkuun tutkittavaksi, mutta ei totellut käskyä, joka oli epäviisaasti tehty, sillä ansioihinsa nähden sotalääkärinä olisi hän ennen monta muuta ollut itsemäärätty johonkuhun kaupunginlääkärin toimeen. Mutta hän oli itsepäinen ja rakasti vapauttaan; hän ei siis mennyt Turkuun ja seurauksena siitä oli se, että hänet ankaran sakon uhalla kiellettiin ammattiaan harjoittamasta.

Kolmannen kerran luopui nyt välskäri lääketieteestä, asettui syntymäkaupunkiinsa ja herkesi kalastajaksi. Se oli

*) Muuan kuuluisa ihmetohtori.

hupaista tointa, mutta maksoi huonosti vaivat, varsinkin jos niinkuin välskäri oli tottunut nauttimaan kupin kahvia päiväkseen ja ostotupakkia polttamaan. Välskäri olisi myötäkäymisensä aikoina voinut koota hyvänkin omaisuuden, mutta sitä pitääkseen oli hän liiaksi antelias ja tuhlaavainen. Tämän maailman hyvyydestä oli hänellä tuskin muuta jälellä kuin vanha ruskea takkinsa, keltaset liivinsä ja iloinen luontonsa ynnä muutama satakunta koukkuja. Jonkun ajan kuluttua saatiin hänet sentähden houkutelluksi hakemaan rokottajan tointa, jonka hän saikin vanhain sotatoveriensa puoltolauseella. Uudessa toimessaan viihtyi hän mainiosti, kun ainakin pari kertaa vuodessa sai harhailla kylissä ja taloissa, tarinoida emäntien kanssa ja vanhan tapansa mukaan elää kädestä kärsään. Eikä ollutkaan toista, joka niin hyvin kuin hän olisi voinut viihdyttää pieniä palleroisia, kun neula oli raapaissut naarmun heidän käsilihansa hienoon hipiään; kaikki kävi kuin leikkiä lyöden ja ennenkun huomattiinkaan, oli kipu jo ohitse. Siitä vaan kasvoi äitien ystävyys häntä kohtaan; ja kernaasti annettiin hänelle anteeksi hänen ruma tapansa purra tupakkaa.

Ja niin sateli vähitellen vanhuuden lumi hänen päälaelleen, hiljaa ja huomaamatta. Hän oli yksi noita harvoja, jotka ovat mellastaneet maailman myrskyissä kadottamatta uskoaan ihmisiin, jotka aina ovat yhtä iloisia ja huolettomia ja joiden sydän ei koskaan kovene vastoinkäymisissä eikä paisu ylpeyteen, silloin kun onni heille hymyilee. Hän oli sydämmeltään hurskas ja hellä ja nauroi kernaasti itsekin nuoruutensa kevytmielisyydelle, vaikk'ei hän siitä vanhoilla päivilläänkään tahtonut päästä vapautumaan. Keisari Napoleon — »hänen kaksoisveljensä», niinkuin hän leikillisesti virkkoi yhteistä syntymäpäivää muistellessaan — oli nopeammin kohonnut inhimillisen suuruuden kukkuloille ja vielä nopeammin siitä kukistunut, jota vastoin välskärin elämä heilarin tavalla oli tasaisesti ja säännöllisesti siirtynyt siitä onnesta, jota ei kukaan kadehdi, niihin vastoinkäymisiin, jotka eivät koskaan kukista! Eläen kaiken ikänsä naimattomana, sittenkun kerran oli onnellisesti päässyt pakenemaan Sveitsissä heränneen lempensä satimia, ei hänellä kuitenkaan ollut yhtäkään niitä ennakkoluuloista, jotka vievät niin monen hänen vertaisistaan halveksimaan sydämmen pyhimpiä tun-

teita. Kirjat oli hän tosin heittänyt liiaksi aikaisin luotaan, päästäkseen osalliseksi perinpohjaisemmasta sivistyksestä, mutta elämän kokemukset olivat häntä kouluuttaneet niin, että minä aina ihmettelin hänen ihmistuntemistaan.

Lapsuudessamme ja aikaisemman nuoruutemme aikoina istuimme me usein hänen vanhassa yliskammarissaan kokoontuneina hänen nahkoitetun nojatuolinsa ympärille kuuntelemaan tarinoita tarujen maailmasta ja tarinoita todellisesta elämästä. Hänen muistinsa oli pohjaton ja niinkuin ei vuolas koskikaan anna kaikkien vesiensä yht'aikaa vuotaa, niin oli välskärilläkin aina uusia kertomuksia varastossaan, oli kertomuksia ajoilta nykyisiltä, mutta vielä enemmän ajoilta, jotka ovat kauvan sitten unohtuneet. Eihän hänellä ollut mitään laajoja historiallisia tietoja, hänen juttunsa olivat enemmän hajanaisia kuvauksia kuin kokonaisia kertomuksia. Jälkeenpäin olen huomannut, että niistä on poistettava paljon sellaista, joka oli vaan sen ajan juoruja ja puolueiden panettelua. Usein puuttui niistä suuren ja ylevän maailman katsannon leima, jota ei saavuteta muulloin kuin silloin kun ajatukset ja tunteet alituisesti saavat vaikutusta siitä, mikä elämässä on suurta ja jaloa; mutta todenmukaisuutta niissä oli noissa hänen kertomuksissaan, oli lämpöä ja ennen kaikkea eloisaa vilkkautta, jota en rohkene ruveta muististani jälittelemään.

Kun me kauvan olimme vanhusta yhteen menoon kuunnelleet, otti hän joskus esille kuluneen sähkökoneen ja houkutteli siitä kipinän toisensa perästä. »Noin räiskähteli maailma minun nuorna miesnä ollessani», sanoi hän nauraen. »Vei vaan sormensa lähelle, niin jo paukahti jossain paikassa. Mutta silloin se olikin taatto taivahinen, joka kampia pyöritti.»

Harvoin oli hänellä joku kertomus paperille pantuna; oli sentään yksi, »Suomen Herttuatar.» Suurimman osan hän kertoi suullisesti; monta on siitä vuotta jo vierinyt, toiset niistä olen unohtanut, toisia niistä olen verrannut tarinoihin ja kirjoihin. Jos nämä tulevat lukijata huvittamaan, ei välskäri ole turhaan kertonut juttujaan noina pitkinä talvi-iltoina.

Välskärin ensimmäinen kertomus.

Kuninkaan sormus.

Lukija, joka istut tyynessä majassasi, rauhan ja sivistyksen ympäröimänä, muistatko noita milloin suuria, milloin surullisia muistoja, jotka jäävät elämään vielä vuosisatojenkin kuluttua ja jotka tällöin loistavat kirkkaasti kuin auringon valo, tuolloin taas kuin pois kulumattomina veripilkkuina himmentävät historian kirjavia lehtiä? Voivatko ajatuksesi, lepoon tottuneina, kohota kuvailemaan menneiden aikojen kauhuja ja riemuja, voivatko ne sen tehdä, ei huolettomasti harhaillen toisesta toiseen ja hakien vaan uteliaisuudellesi tyydytystä, vaan elävästi ja lämpimästi, aivan niin kuin itse seisoisit keskellä noita jo ammottain päättyneitä otteluita, niinkuin oman veresi niissä vuodattaisit, niissä voittaisit tai kaatuisit ja tuntisit sydämmesi sykkivän toivoa ja

vavistusta, aina sen mukaan kuin onni sinulle hymyili tai sinulle selkänsä käänsi? Seisoen historian kukkuloilla ja katsellen kauvas ympärillesi yli inhimmillisten intohimojen myllerteleväin taistelutannerten, voitko laskeutua alas menneisyyden laaksoihin, tuohon ruumiillisesti haudattuun ja maahan maatuneesen, mutta henkisesti kuolemattomaan elämään, jossa on historian oikea sisältö? Oletko koskaan nähnyt historian kuvattuna ukoksi, jonka otsa on viisaissa rypyissä ja sydän jähmettynyt ja joka punnitsee kaikkea järjen vaaka kädessään? Eikö ole ajantiedon hengetär ikuisesti kukoistava tyttö, jonka silmä tulta suitsuaa, sydän liekehtii ja sielu säkenöipi, eikö hän aina ole inhimillisesti lämmin ja inhimillisesti kaunis?

Senpätähden — jos on sinulla kykyä kärsimään ja riemuitsemaan niiden kanssa, jotka ovat kadonneet, vihaamaan niinkuin he vihasivat, rakastamaan niinkuin he, riemuitsemaan, ihailemaan, ylenkatsomaan ja kiroomaan niinkuin he ovat tehneet, sanalla sanoen, elämään heidän mukanaan koko sydämmestäsi eikä ainoastaan katsomaan heitä kylmän järkesi silmillä, — seuraa silloin minua! Minä vien sinut alas laaksoihin; käteni on heikko ja kuvaukseni ovat vähäpätöiset, mutta oma sydämmesi on ohjaava sinua paremmin kuin minä; siihen luotan minä — ja alotan.

1. Breitenfeldin tappelu.

Saksan ja Ruotsin historiassa kaikuu sitten vuosisatojen nimi, jonka kuullessaan ruotsalainen kohottaa päänsä entistä pystympään ja vapautta rakastava saksalainen paljastaa ihmetyksellä omansa. Se on Leipzig, Breitenfeld ja Syyskuun 7 päivä 1631.

Kuningas Kustaa Aadolf oli tullut ruotsalaisineen ja suomalaisineen Saksanmaalle puolustamaan sitä, mikä on elämässä pyhintä ja kalleinta: vapautta ja uskoa. Tilly, tuo kauhea vanha korpraali, oli marssinut Sakseniin ja kuningas seurasi häntä kintereillä. Kaksi kerta olivat he jo kohdanneet toisensa: tiikeri oli kutsunut jalopeuran taisteluun, mutta jalopeura ei liikkunut paikoiltaan. Nyt seisoivat he kolmannen kerran toistensa näkyvissä, eikä enää auttanut muu kuin iskeä musertava isku, ja Saksa odotti vavisten kohtalonsa ratkaisua.

Varhain aamulla lähtivät yhdistyneet ruotsalaiset ja saksilaiset sotajoukot Loderpuron yli Breitenfeldin kylää kohden ja asettuivat sotarintamaan. Se oli muodostettu uuden, kuninkaan keksimän sotatempun mukaan; jalkaväki prikaateissa, ratsumiehet pienissä eskadroonissa, heidän välillään musketöörejä. Kaikki nämä kahdessa linjassa, mutta saksilaiset erillään. Kuningas ratsasti rivejä pitkin, järjesteli ja tarkasteli, sanoen väliin aina kehoittavan sanansa. Hän silmäili mielihyvällä noita uljaita miehiään; siinä seisoi Kustaa Horn ratsujoukkoineen vasemmalla sivulla; keskustassa oli urhoollinen Teuffel ja hänen edessään Torstenson keveine, mutta kauheine nahkakanuunoineen; Banér liiviläisineen ja Hepburn skottilaisineen seisoivat toisella sivulla.

Viimeksi läheni kuningas vasenta siipeä, jota hän itse johti. Täällä seisoi viisi rykmenttiä ratsuväkeä: Tott ryk-

menttineen, Soop länsigöötiläisineen, Stenbock smålantilaisineen ja äärimmäisenä kaikista Stålhandske suomalaisia johtamassa. Kuninkaan katse kirkastui kirkastumistaan, hänen hitaasti sivuuttaessaan kunniaa tekeviä rivejä. — Stålhandske — sanoi hän ja hiljensi suuren mustan juoksijansa kulkua suomalaisten viimeisen rivin kohdalle: — Te kai ymmärrätte, miksi olen teidät laitimaiseksi asettanut. Meitä vastaan seisoo Pappenheim wallooniensa kanssa — hän haluaa tehdä minun tuttavuuttani, — virkkoi kuningas hymyillen, — ja arvatenkin saamme me kovaa koettaa, jos hän tältä puolen heittää koko laumansa meidän kimppuumme. Minä luotan siihen, että te suomalaisinenne otatte hänet vastaan niin että tuntuu. — Tämän jälkeen korotti kuningas äänensä, niin että koko ratsujoukko voi sen kuulla, ja lisäsi: — Varokaa nyt, pojat, ett'ette tao miekkojanne tylsiksi noiden miesten rautaisiin varustuksiin, vaan pistätte ensin kuoliaaksi hevosen, niin kyllä sitten voitte helposti voittaa raskaan ratsumiehenkin.

Suomalainen ratsuväki ymmärsi hyvin kyllä asemansa sekä vaaran että kunnian ja oli siitä ylpeä. Kuninkaan osoittama luottamus lisäsi heidän rohkeuttaan. Ei ollut ainoatakaan, joka ei olisi ollut valmis käymään itsensä pelätyn Pappenheimin kimppuun. Kun näki nuo yleensä pienikasvuiset ja lyhytvartaloiset olennot pienten vähäpätöisten hevostensa selässä, ei olisi ensi silmäyksellä osannut ajatellakaan, että he voisivat vastustaa noiden suuritekoisten wallooniens hyökkäyksiä heidän karatessaan eteenpäin tulisilla, suurilla ratsuillaan. Vähää ennen taistelun alkamista pitämässään puheessa puhui Tilly itsekin ylenkatseellisesti noista nälkäisistä, alastomista vihollisistaan ja heidän hevosistaan, jotka hänen mielestään olivat kurjempia kuin keisarillisten kurjimmat kuormakonit. — Ratsastakaa suoraan heidän päällensä, — lisäsi hän — ja ratsumies ja hänen hevosensa menevät mäsäksi teidän korskuvain juoksijainne jaloissa. — Mutta Tilly ei tuntenut tarpeeksi vihollistaan tai ei ollut häntä tuntevinaan. Sillä ratsumiesten rautaiset jäntereet ja rauhallinen, kuoloon saakka kukistumaton rohkeus korvasi täydellisesti sen mikä puuttui ulkoasusta ja ryhdistä, ja heidän pienillä hevosillaan oli apunaan koko suomalaisen rodun sitkeys, joka monta tuntia kestävän uuvuttavan käsikähmän aikana suuresti vaikutti voiton saamiseen.

Suomalaisten iloisen hurraan seuraamana ratsasti kuningas pois heidän luotaan. Stålhandske kääntyi väkensä puoleen ja kertoi kuninkaan sanat suomenkielellä. Reippaiden ratsumiesten kasvot loistivat ylpeydestä ja ilosta.

— Kas niin, Perttilä, — lisäsi Stålhandske, kääntyen nuoren ratsumiehen puoleen, joka etumaisena ratsasti kauniin mustan hevosen selässä ja oli muita pitempi ja ryhdikkäämpi, — tekeekö mielesi tänään ansaita itsellesi ritarin kannukset?

Puhuteltu näytti hämmästyvän, teki kunniaa miekallaan ja punastui sotalakkinsa liepeitä myöten. — En ole koskaan uskaltanut pyrkiä niin suureen kunniaan, — vastasi hän, mutta hänen hehkuvat poskensa osoittivat, että tuon arvon saavuttaminen oli ollut hänen salaisimpain toiveittensa esineenä. — Minäkö . . talonpojan poika! — lisäsi hän vitkalleen.

Stålhandske naurahti. — Tuhat tulimmaista, poikahan punastuu kuin vihille vietävä neitonen. Talonpojan poika? Mitäs me muut sitten olemme olleet? Eikö sinulla ole neljä täysin varustamaasi ratsumiestä komennettavanasi? Eikö Luoja ole pannut urhoollista sydäntä rinnassasi sykkimään ja eikö kuningas ole pannut miekkaa käteesi? Onhan se sekin jo aateliuden merkki; pidä itse huolta tähteistä!

Tuhannet nopeat ajatukset salamoivat sillä hetkellä nuoren ratsumiehen mielessä. Hän ajatteli lapsuuttaan tuolla Suomessa, kaukana Pohjanmaalla. Hän muisti, kuinka hänen isänsä, vanha Perttilä, joka nuijasodan aikana oli ollut herttua Kaarlon parhaita puoluelaisia, oli kuningas Kaarlo IX:ltä sittemmin saanut lahjaksi neljä suurta taloa, jotka kukin varustivat hevosen ja miehen sotapalvelukseen, ja sen kautta vaurastunut niin, että nyt oli rikkaimpia talonpoikia koko maassa. Hän muisteli ensimmäisiä nuoruutensa aikoja Tukholmassa, jonne isä oli hänet lähettänyt siinä kunnianhimoisessa tarkoituksessa, että poika kerran tulisi saavuttamaan kunniaa ja suosiota kuninkaan läheisyydessä, ja muisteli sitä, kuinka hän itse, ollen vielä kunnianhimoisempi kuin isänsä, sen sijaan että olisi hankkinut itselleen rauhallisia tietoja opin tiellä, oli salaisuudessa opetellut miekkailemaan ja ratsastamaan, kunnes ankara isä vihdoinkin muutti mielensä ja antoi hänen pyrkiä kuninkaan suomalaiseen ratsuväkeen. Kaikki nämä muistot risteilivät nyt nuoren sotilaan aivoissa, sillä nyt, nyt oli hetki tullut, jolloin hän, rahvaan riveistä lähtenyt nuoru-

kainen, voittaisi itselleen tuon ylpeän aatelin vertaisen arvon, tuon aatelin, joka tähän saakka oli ylenkatseellisesti kohdellut häntä ja hänen laisiaan. Ja jo paljas ajatuskin tuon kunnian saavuttamisesta ajoi punan hänen poskilleen; hän tunsi, että se ajatus voisi kannustaa hänet vaikka kuolemaankin.

Vaan ei yksistään se ajatus. Hänen nuori sydämmensä paisui, kun hän ajatteli saavansa sankarikuninkaan silmäin edessä taistella kovan, ratkaisevan taistelun uskonsa vapauden puolesta, maansa kunnian puolesta ja kaiken sen puolesta, mikä on elämässä korkeinta ja kalleinta, ja tämä vakuutus se oli, joka elähytti häntä, samoin kuin, muutamia palkkasotureita lukuunottamatta, koko sotajoukkoakin, ja joka synnytti voiton varmuuden jo ennen kuin taistelu oli alkanutkaan.

Ennenkun nuori ratsumies ehti vastata jalomielisen päällikkönsä kysymyksiin, kuului jo kuninkaan voimakas ääni rukoukseen kehoittavan. Uljas urho paljasti päänsä ja laski miekkansa kären maata kohti, ja kaikki ympärillä olevat joukot tekivät heti kohta samoin. Ja kuningas rukoili kauvas kuuluvalla äänellä: »Kaikkivaltias Jumala, jonka kädessä voitto ja tappio on, käännä laupiaat kasvosi meidän sinun palvelijaisi puoleen! Kaukaisista maista ja rauhallisista majoistamme olemme tänne saapuneet taistelemaan vapauden, totuuden ja pyhän evankeliumisi puolesta. Anna meidän voittaa pyhän nimesi tähden! Amen.»

Vakava luottamus täytti kaikkien sydämmet. Ruotsalainen airut ratsasti kutsumaan keisarillisia taisteluun ja Tilly vastasi ylpeästi, että kuningas kyllä tietäisi, missä hänet tapaisi.

Kello kahdentoista aikaan keskipäivällä tuli hyökkäävällä puolella oleva Ruotsin sotaväki kantomatkan päähän keisarillisesta tykistöstä, joka oli asetettu sotarinnan takana olevalle kukkulalle. Ruotsalaisten tykistö vastasi ammuntaan, ja taistelu alkoi. Aurinko paistoi ruotsalaisten silmiin ja lounaistuuli ajoi pilvittäin tomua ja paksua ruudin savua heitä vastaan. Kuningas antoi sotajoukon kammeta oikealle kädelle väistääkseen tuulta ja aurinkoa; Pappenheim pyysi määräystä sitä estääkseen ja sai sen. Salaman nopeudella karkasi hän eteenpäin, teki tiukan käänteen ja ryntäsi ruotsalaisten oikeata kylkeä vastaan sivulta päin. Samassa silmänräpäyksessä lähetti kuningas reinikreivin rykmentin ja Banérin ratsuväen

häntä vastaan. Yhteentörmäys oli kauhea; hevoset ja miehet lensivät kuperkeikkaa toistensa yli. Pappenheim vetäytyi takaisin, mutta hyökkäsi jo seuraavana hetkenä suomalaisia vastaan. Walloonien musta rintama ryntäsi eteenpäin silmittömällä raivolla; turhaa työtä, sillä he kilpistyivät rautaista muuria vastaan, heidän etummainen rivinsä musertui, toinen pyörähti takaisin, ja toinen hyökkäys oli torjuttu. Pappenheim raivosi; kolmannen kerran karkasi hän taisteluun; nyt oli suomalaisilla liiviläiset ja kuurilaiset apunaan. Stålhandske otti vastaan vihoilisensa yhtä kylmästi, yhtä voimakkaasti; oli mahdotonta murtaa tuota elävää muuria. Hitaina vihaan olivat suomalaiset tähän saakka puolustautuneet järkähtämättömän rauhallisesti. Mutta vähitellen viehättyivät hekin taistelun tuoksinasta; neljännen ryntäyksen kestäessä oli vihollisten raivo heihinkin tarttunut, ja heitä oli jo vaikea hillitä. Stålhandsken mahtava ääni kuului läpi taistelun melakan; vielä kerran sulkeutuivat suomalaisten rivit toisiinsa, vielä kerran työnnettiin vihollinen armotta takaisin. Haavojen peittämänä ajoi Pappenheim viidennen kerran wallooninsa eteenpäin. Ja nyt murtuivat suomalaisten rivit itsestään, mutta sulkivat samassa rautaiseen syleilyynsä vastaan tunkevan vihollisen. Taistelua alettiin nyt taistella mies miestä vastaan ja walloonien hevoset alkoivat uupua. Mutta yhtä suuri kuin oli heidän tappionsa oli myöskin heidän raivonsa. Vaikka viidennen kerran takaisin lyötyinä, hyökkäsivät he vielä kuudennen kerran, yhtä verisesti, yhtä turhaan. Seitsemännellä kerralla oli Pappenheimillä vaan uskollisimpansa mukanaan, ja kun tämäkin viimeinen epätoivoinen ryntäys oli torjuttu ja kenttä jäänyt päällekarkaavien ruumiita täyteen, ei hänen pelätty äänensä enää mitään mahtanut. Walloonien eloon jäänyt joukkio hajaantui hurjasti paeten Breitenfeldiin päin.

Tomuisina ja veren tahraamina huoahtivat suomalaiset hetken aikaa. Mutta tuskin oli savu vähäksi aikaa hälvennyt, kun he huomasivat muista erotetun osaston vihollista väkeä. Se oli Holsteinin herttuan jalkaväkirykmentti, joka oli seurannut Pappenheimiä. Suomalaiset olivat päässeet tuohtumaan eikä mikään enää voinut heitä pidättää. Itägöötiläisten seuraamina he piirittivät, mursivat ja tuhosivat holsteinilaisten rintaman; nuo urhoolliset soturit taistelivat viimeiseen mieheen ja kaatuivat siihen mihin olivat asettuneet.

Breitenfeldin tappelu.

Kun tämä tapahtui oikealla kylellä, oli vasen kylki joutunut suurimpaan vaaraan. Fürstenberg oli kroatilaisineen käynyt saksilaisten kimppuun, ja näiden rivit alkoivat pian horjua. Kun Tilly näki molemmat kylkijoukkonsa taistelussa, komensi hän vihdoinkin keskustansa kuusitoista suurta kolmiota eteenpäin. Ukkospilvenä pauhasi kenttää pitkin hänen uljas armeijansa. Torstenson tervehti heitä tulisin kourin. Kauheasti lakasivat nahkakanuunain kuulat keisarillisten rivejä; Tilly vetäytyi syrjään, jätti Pappenheimin oman onnensa nojaan ja hyökkäsi hänkin saksilaisten kimppuun. Ei tee lumivuori vyöryessään kauheampaa jälkeä; ensi iskun musertamina hajaantuivat saksilaiset paeten kaikille haaroille, vaaliruhtinas etunenässä, ja ryöstivät paetessaan kaikki, mitä heidän tielleen sattui. Tilly saattoi nyt sysätä kaikki joukkonsa Hornia ja ruotsalaisten vasenta kylkeä vastaan. Kauhean ylivoiman tunkemana väisti tämä hitaasti vasemmalle, joka hetki kukistumaisillaan. Kuningas kiiruhti hätään ja huusi Callenbachia tulemaan Jumalan nimessä reservinsä kanssa avuksi. Callenbach teki niin, mutta kaatui ensi yrityksessä. Sama onnettomuus kohtasi Teuffeliä. Vihdoin marssivat Hepburn skottilaisineen ja Soop smålantilaisineen Hornin avuksi. Kroatilaiset ryntäsivät taajoin joukoin Hepburnia vastaan; silloin avautuivat skottilaisten rivit, piilotetut nahkakanuunat alkoivat ammua ja tappotanner peittyi kuolleilla. Toisia vihollisia tuli sijaan. Skottilaiset ottivat heitä vastaan muskettitulella niin kauhealla, että miehiä kaatui rivittäin maahan. Muun sotajoukon taistelupaikoilta nouseva savu ja pöly ajautui tännepäin. Ystävät ja viholliset sekautuivat toisiinsa murhaavaan sekasortoon, tapeltiin miekoin ja pyssynperin ja voitto kallistui milloin millekin puolelle.

Silloin alkoi kanuunan pauke kukkulalta odottamatta uudelleen. Ratsuväkensä ja etupäässä suomalaistensa avulla oli kuningas valloittanut vihollisten tykistön ja käänsi nyt heitä vastaan heidän omat kanuunansa. Tämä tapahtuma ratkaisi taistelun. Turhaan oli Pappenheim koettanut valloittaa takaisin kukkulaa; kahdeksannen koetuksen tehtyään täytyi hänen väistyä. Voitollisen vasemman sivustansa kanssa iski kuningas nyt vihollisten kylkeen: kaikki joutui mullin mallin. Tilly itki vihasta. Pappenheim, joka omalla kädellään oli hakannut maahan neljätoista ruotsalaista ja suomalaista,

oli menehtyä raivoonsa. Eivät auttaneet uhkaukset eivätkä rukoukset; keisarilliset pakenivat hurjassa sekasorrossa kaikille haaroille; Tilly, jonka kuuluisa kimo oli ammuttu hänen altaan, pelastui hädin tuskin vangiksi joutumasta, ja kuninkaan voitto oli täydellinen.

Vielä oli kuitenkin verinen loppunäytös suorittamatta. Neljä Tillyn johtamaa jalkaväkirykmenttiä oli hyvässä järjestyksessä vetäytynyt syrjään taistelusta ja nyt asettuivat he rinta rintaa vasten takaa-ajavien ruotsalaisten tielle. Kuningas johti heitä vastaan sotaväkensä oikean sivustan, Tottin ratsuväen, smålantilaiset ja suomalaiset. Se oli kuuma kahakka; Tillyn sotavanhukset tappelivat epätoivon uljuudella; vielä viimeisiä henkiä vetäessään koettivat he miekoillaan lävistää yliratsastavien vihollisten hevosia. Ei armoa pyydetty, ei armoa annettu. Vihdoinkin pelasti pimenevä päivä tähteet tuosta urhoollisesta joukosta, joka vetäytyi Leipzigiin päin. Taistelu oli lopussa, voitto varma.

Tämän voiton tulokset olivat arvaamattomat. Peläten varomattomuuden kautta kaikki kadottavansa asetti Kustaa Aadolf vielä k:lo 7 illalla sotaväkensä uuteen rintamaan, ja antoi sen viettää yönsä samassa asemassa. Mutta sitä ennen ratsasti hän riviltä riville urhojansa kiittämään.

— Stålhandske, — sanoi kuningas, saavuttuaan suomalaisten rintaman eteen. — Te ja teidän miehenne olette kaikki taistelleet kuin kunnon pojat ja aivan niinkuin olin teiltä odottanutkin. Kiitän teitä, lapseni! Olen ylpeä teistä.

Riemuisa hurraa oli kiitettyjen vastaus.

— Mutta, — lisäsi kuningas, — teidän joukossanne oli muuan, joka hyppäsi alas hevosen selästä ja ennen muita kiipesi kukkulalle valloittaakseen keisarillisten kanuunat. Missä hän on?

Nuori mies ratsasti ulos rivistä. — Armoa, teidän majesteettinne! — sammalteli hän. — Minä tein sen käskyä odottamatta ja olen ansainnut kuolemani.

Kuningas hymyili. — Nimesi?

— Perttilä.

— Pohjanmaalta?

— Pohjanmaalta, teidän majesteettinne!

— Hyvä. Huomen aamuna kello seitsemän tulet kuulemaan tuomiotasi.

Kuningas ratsasti edelleen ja ratsumies peräytyi riviinsä. Yö levitti vaippansa verisen tappotantereen yli, jota 9,000 silvottua ruumista peitti. Suomalainen ratsuväki vietti yönsä niiden vartijatulien ääressä, jotka se oli virittänyt samalle kukkulalle, josta Tillyn kanuunat oli valloitettu. Kuolleitten ruumiit korjattiin kiireesti syrjään ja pian leimusi rikotuista laveteista ja pyssynperistä tehty tuli valoaan levittäen hiljaiseen syysyöhön. Taivas oli pilvetön ja keveän savun läpi tuikkivat ikuiset tähdet alas tänne kiistojen ja kuoleman maahan.

Ensi töikseen juottivat ratsumiehet hevosensa mutaisesta Loderpurosta ja heittivät sitten niille kauroja eteen. Sen tehtyään ryhmittyivät he kukin rivissään tulien ääreen kukkulalle, pysyen täysissä tamineissa ja milloin tahansa valmiina uuteen otteluun. Maa oli nuljakka kasteesta ja verestä, mutta uupumus niin suuri, että moni nukkui siihen, mihin heittihe. Toiset huvitteleivat syöden ja juoden; olutta oli viljalta ja haarikat kulkivat kädestä käteen aina etuvartijain luo, ja vähä väliä esitettiin leikillinen malja keisarillisten kunniaksi.

— Kuolkoot he janoon tänä yönä!

— Tai juokoot omiksi peijaisikseen!

— Eläköön kuningas!

Silloin kuului aivan lähellä tulien heikosti valaisemalta kentältä haavoitetun surkeaa valitusta. Tottuneina tuollaiseen kuulivat sotamiehet hetikohta vieraasta murteesta, ett'ei se ollut heidän miehiään eivätkä pitäneet kiirettä. Mutta yhä kuului vaan tuo uikuttava ääni.

— Pekka, mene ja lopeta tuon itävaltalaisen koiran päivät, — huusi muuan ratsumiehistä kyllästyneenä valituksiin.

Pekka, yksi Perttilän rakuunoita, lyhytkasvuinen, mutta väkevä kuin karhu, lähti vastahakoisesti sulkemaan vaikeroivan suuta. Ollen yhtä taikauskoinen kuin muutkin toverinsa kammottivat häntä nuo vainajat keskellä pimeää yötä. Perttilä oli vaipunut ajattelemaan huomispäivän tapahtumia eikä kuullut mitään.

Hetken kuluttua tuli Pekka takaisin laahaten muassaan mustaa ruumista, joka kaikkien kummaksi tunnettiin munkiksi kaljusta päälaestaan. Karkean kauhtanansa ympärille oli hän sitonut hamppunuoran, josta riippui pitkä miekaton tuppi.

— Munkki! — mutisivat ratsumiehet.

— Ka, mitäs olisi minun pitänyt tekemän, — puolustelihe Pekka hämmillään. — Kun kohotin käteni häntä iskeäkseni, pisti se pakana ristinkuvan eteen.

— Pistä sika hengiltä! Se on sitä pirun karjaa, joka kuleksii lammasten -vaatteissa ja polttaa roviolla oikeita kristityitä.

— Kaula poikki konnalta! Kun me ryntäsimme kukkulalle, oli sama mies ristinkuvineen keisarillisten joukossa kanuunaa laukasemassa.

— Annas kun katsotaan, onko kapine hopeasta! — huusi ratsumiehistä muuan, pisti kätensä kauhtanan alle ja veti sieltä munkin vastustelemisesta huolimatta kauniisti silaellun hopeaisen ristin kuvan.

— Näytähän minulle tuota, — sanoi muuan vanha ratsumies, — minä tunnen vähän näiden munkkien vehkeitä. — Sitten tarkasteli hän kullattua kuvaa kaikilta tahoilta, ja kas, samassa kun hän painoi pientä vieteriä sen rinnassa, ponnahti sieltä ulos teräväksi hiottu tikari.

Kuin käärmeen puremana nakkasi hän ristiinnaulitun kuvan kauvas luotaan. Kauhu ja inho oli vallannut kaikkien mielen.

— Hirtä tuo kyykäärme omaan nuoraansa! — huusivat ratsumiehet.

— Eihän täällä ole puuta mihin hirttää, — huomautettiin, — eikä kukaan saa poistua rivistä.

— Hukuta hänet!

— Ei ole vettä!

— Iskekää hänet hengiltä!

Mutta vanki inhotti kaikkia niin, ett'ei kukaan tahtonut käydä häneen käsiksi.

— Mitäs me hänelle sitten teemme?

— *Misericordia!* — uikutti vanki, joka päähänsä saaman iskun huumaamana nyt vihdoinkin alkoi saada puhekykynsä ja voimansa takaisin.

— Potkaiskaa häntä periin ja antakaa hänen mennä, — huomautti muuan. — Me olemme kristityitä sotilaita, emmekä pelkää mitään perkeleen vehkeitä.

— Vaan ensin minä kuitenkin merkitsen sinut, korkea-arvoinen kirkonisä, jotta tuntisin, jos kerran vielä kohdataan, — virkkoi muuan hämäläinen ratsumies Witikka, joka oli kuuluisa voimistaan ja julmuudestaan. Ja antaen pitkän miekkansa hurahtaa pari kolme kertaa ilmassa munkin pään ympärillä, hakkasi hän, ennenkun kukaan ennätti sitä estämään, tämän vasemman korvan niin taitavasti irti, ett'ei hiuskarvaakaan katkennut. — Pyhä Pietari ei olisi voinut paremmin tehdä! — huusi Witikka nauraa hohottaen.

Lähinnä seisovat käänsivät pois kasvonsa. Vaikka olivatkin pohjaltaan raakoja ja tottuneita sodan julmuuksiin, oli heistä kuitenkin pila liika törkeätä.

Verissään mateli haavoitettu tiehensä. Mutta vielä kauvan kuului hänen äänensä yön pimeydessä sadattelevan: — Maledicti Fennones! maledicti! maledicti! Vos comburat ignis sempiternus!*)

— Isä meidän, joka olet taivaissa! — alotti muuan ääni ratsumiesten joukosta. Ja kaikki yhtyivät hartaudella rukoukseen.

---

*) Kirotut suomalaiset! Polttakoon teidät ikuinen tuli!

2. Aatelismies ilman nimeä.

Varhain aamun koittaessa Syyskuun 8 p:nä oli ruotsalaisten leirissä kaikkialla iloista liikettä. Voitto oli varma ja joka haaralta saapui tietoja siitä, että keisarillinen sotajoukko oli täydellisesti hajaantunut. Kuningas komensi osan ratsuväkeä ajamaan takaa vihollista, samalla kun muu sotajoukko sai mieluisaksi tehtäväkseen Tillyn leirin ryöstämisen. Leiri jaettiin sitä varten eri osiin ja saalis oli niin summaton, että monesta tuli kerrallaan rikas mies koko elinajakseen. Kaikkialla oli liikettä ja elämää, kuolleet haudattiin kiireen kautta ja haavoitetut unhottivat kipunsa. Kirkkaana syysaamuna vilisi laajalla lakeudella riemuitsevia joukkoja sekä hevosella että jalkaisin ja täällä sopi jos missään muistella v. Beskowin säettä, että

»viileyttä voittolippu liehui.»

Kuningas oli viettänyt yönsä vaunuissa. Pidettyään aamurukouksen ja annettuaan ensimmäiset käskynsä koittavan päivän varalle, kutsutti hän luokseen useita niistä, jotka taistelussa olivat eniten kunnostaneet itseänsä. Moni uroteko palkittiin silloin kunnialla ja arvon korotuksella. Mutta kaikkea muuta palkkaa kallisarvoisempi oli kunkin sotilaan sisällinen tyydytys sekä siltä sankarilta saatu kiitos, jota koko Eurooppa nyt oli oppinut ihailemaan.

Erityisesti saapuville kutsuttujen joukossa oli sekin nuori mies, josta tässä kertomuksessa tullaan paljon puhumaan.

Aatelismies ilman nimeä.

Kustaa Perttilä oli vasta kahdenkymmenen vuoden vanha; hänen sydämmensä sykki tällä hetkellä voimakkaammin kuin se oli sykkinyt taistelun verisimmässä tuoksinassakaan. Hän aavisti kyllä, ett'ei jalo kuningas olisi rankaiseva häntä hänen rikoksestaan annettua käskyä vastaan taistelun tulisimmillaan ollessa, mutta hän punastui ja kalpeni epätietoisena siitä, mikä mahtoi olla kuninkaan tarkoitus, kun kutsui hänet erityisesti puheilleen, joka seikka jo semmoisenaan oli suuri kunnianosoitus.

Kuningas oli antanut pystyttää telttansa suurien jalavain suojaan lähellä Gross Wetteritziä, sillä kaikki lähellä olevat rakennukset olivat joko poltetut tai pirstoiksi ammutut. Puolen tuntia odotettuaan vietiin Perttilä telttaan. Kustaa Aadolf istui telttatuolilla nojaten kyynärpäällään pöytään, joka oli täynnä karttoja ja papereita. Hän oli isokasvuinen ja lihavahko mies ja hänen vartalonsa täyteläisyyttä lisäsi vielä ruumiin mukainen sotapuku. Kun Perttilä lähestyi, nosti kuningas lempeät, henkevät silmänsä äsken allekirjoittamastaan päiväkäskystä ja tarkasteli nuorta miestä terävällä läpitunkevalla katseella. Kustaa Aadolf oli hiukan likinäköinen; nähdessään oudommat kasvot oli hänen pakko tarkistaa katsettaan ja siitä tuli hänen silmiinsä tuo terävä ilme, joka kuitenkin kohta katosi.

— Sinun nimesi on Perttilä? — kysyi kuningas ikäänkuin varmistuakseen siitä, että hän oli kuullut oikein.

— Perttilä, teidän majesteettinne.

— Ikäsi?

— Kaksikymmentä vuotta.

Kuningas tarkasteli häntä, ollen kuin kahdella päällä.

— Perttilän poika, sanoit?

Nuori ratsumies kumarsi punastuen.

— Omituista!

Kuningas lausui tuon sanan ikäänkuin tietämättään ja jäi hetkeksi miettimään. Sitten virkkoi hän vilkkaasti:

— Miksi et ole ennemmin ilmoittautunut minulle? Isäsi on tehnyt minun isälleni ja valtakunnalle suuria palveluksia. Hän siis elää vielä?

— Hän elää, kiitollisena teidän majesteettinne hyvyydestä.

— Todellakin?

Sekin sana syntyi kuninkaan huulilla enemmän jonkun salaisen ajatuksen ilmauksena kuin kysymyksenä. Nuori Perttilä tunsi verensä yhä enemmän kihoavan poskilleen ja kuningaskin huomasi sen. — Isäsi ja minä olemme kerran olleet epäsovussa, — lisäsi kuningas, ja hänen huulensa hymyilivät, samalla kuin keveä pilvi varjosti hänen kulmiaan. — Vaan kaikki se on jo aikoja sitten unhotettu, jatkoi hän, — ja minua ilahuttaa, että niin ansiokkaalla miehellä on niin urhoollinen poika. Sinä olit noiden seitsemänkymmenen joukossa Demminillä?

— Olin, teidän majesteettinne!

— Miksi eivät ole ilmoittaneet sinua arvon korotukseen osalliseksi?

— Överstini on luvannut pitää minua mielessään.

— Kuninkaasi ei koskaan unhota uskollista palvelusta. Kustaa Perttilä, minä olen äsken allekirjoittanut vänrikin valtakirjasi. Ota se ja palvele edelleenkin kunnialla.

— Teidän majesteettinne! — sammalti nuori ratsumies.

— Minulla on vielä sinulle sana sanottava. Käytöksesi eilen oli sääntöjä vastaan.

— Oli, teidän majesteettinne.

— Minä tahdon, että sotilaani tottelevat käskyjäni täsmällisesti. Minulle on kuitenkin sanottu, että laskeuduit hevosen selästä jyrkimmän kukkulan kohdalla ehtiäksesi pikemmin ylös.

— Niin se oli, teidän majesteettinne.

— Ja että sinä siitä syystä, kun muu ratsuväki teki kierroksen, ehdit ennen muita kukkulalle, iskit kuoliaaksi kaksi itävaltalaista ja otit ensimmäisen kanuunan.

— Niin se oli, teidän majesteettinne.

— Hyvä! Vänrikki Perttilä, minä annan anteeksi rikoksesi sääntöjä vastaan ja nimitän sinut luutnantiksi suomalaisessa ratsuväessäni.

Nuori ratsumies ei saanut sanaa suustaan.

Kuningas itsekin oli liikutettu. — Tule lähemmä, nuori mies, — sanoi hän. — Tiedä, että minä kerran nuoruudessani olen tehnyt isällesi suurta vääryyttä. Jumala, joka näkee katumukseni, on vihdoinkin suonut minulle tilaisuuden palkita pojalle, mitä olen isälle velkaa. Luutnantti Perttilä, sinä olet urhoollinen ja jalo ja sinut on kasvatettu sotilaaksi;

olet myöskin tuonut mukanasi sotaan neljä täysin varustettua ratsua. Ollen upseeri minun palveluksessani olet sinä jo aatelismiehen arvoinen. Mutta ett'ei kukaan upseereistani, miten suurta sukua hän lieneekin, voisi pitää sinua, talonpojan poikaa, itseänsä halvempana, tahdon vielä antaa sinulle nimen, vaakunan ja ritarin kannukset. Mene, nuori mies . . . mene poikani, — uudisti kuningas ja hänen äänensä valtasi käsittämätön liikutus, — ja osoita, että olet ansainnut kuninkaasi kiitollisuuden!

— Kuolemaan saakka! — Ja tunteittensa valtaamana notkisti nuori soturi toisen polvensa Tillyn voittajan edessä.

Kuningas nousi ylös. Se liikutus, joka hetkeksi oli kuvastunut hänen miehekkäillä, kauniilla kasvoillaan, katosi nopeasti ja hän oli taas majesteetillinen kuningas ja käskevä sotaherra. Nuori Perttilä käsitti, että hänen olisi ollut poistuminen.

Siitä huolimatta viipyi hän yhä vielä polvistuneessa asennossaan ja ojensi kuninkaalle kirjeen, joka tähän aamuun saakka oli ollut ommeltuna hänen takkiinsa.

— Suvaitkaa lukea tämä kirje, teidän majesteettinne! Kun minä lähdin sotaan ja heitin jäähyväiset vanhalle isälleni, antoi hän sen minulle ja sanoi: »Mene, poikani, ja koeta ansaita kuninkaasi suosio uskollisuudella ja miehuudella. Ja jos kerran sen saavutat omasta ansiostasi etkä isäsi vuoksi, ojenna hänelle silloin tämä kirje ja sano, että siihen on kirjoitettu minun viimeinen tahtoni. Hänen jalo sydämmensä on minun tarkoitukseni käsittävä.»

Kuningas otti kirjeen, avasi sen ja luki. Hänen kasvonsa näyttivät liikutetuilta, vaikka hän koetti sitä peittää; tuo raju, tumma puna, joka viime aikoina useinkin oli ainoa ilmaus itseänsä hillitsemään tottuneen miehen sisällisistä taisteluista, kohosi keveänä pilvenä kuninkaan otsalle, hehkui siinä hetkisen ja katosi sitten näkymättömiin. Kun hän oli lopettanut lukemisensa, katseli hän ajatuksiinsa vaipuneena tuota kaunista, vaaleaveristä nuorukaista, joka yhä oli polvillaan hänen edessään.

— Nouse ylös! — sanoi hän vihdoinkin. Perttilä nousi.

— Tunnetko tämän kirjeen sisällön?

— En, teidän majesteettinne.

Kuningas loi häneen terävän katseen ja näytti olevan

tyytyväinen tuohon rehelliseen, totuutta puhuvaan ilmeesen nuorukaisen kasvoilla. — Isäsi, nuori mies, — jatkoi hän hetken vaiti oltuaan, — isäsi on omituinen mies. Hän on vihannut aatelia aina siitä alkaen kuin hän talonpoikain etunenässä sai nuijasodan aikana taistella monta ankaraa taistelua herroja vastaan ja Flemingin ratsumiehet väkivallalla majailivat hänen talossaan. Hän kieltää sinua koskaan ottamasta aatelista nimeä ja kilpeä, jos tahdot välttää hänen kiroustaan.

Perttilä ei vastannut. Kirkkaalta taivaalta tuleva salama oli iskenyt pirstaleiksi hänen vereksen onnensa, kaikki hänen kunnianhimoiset haaveensa vaakunasta ja kannuksista olivat hälvenneet kuin akanat tuuleen.

— Isän tahtoa on noudattaminen, — jatkoi kuningas totisesti. — Sitä aatelista nimeä, jonka aijoin sinulle antaa, et voi enää saada. Vaan rauhoitu, nuori ystäväni; saat pitää miekkasi ja luutnantin valtakirjan; niiden ja voimakkaan käsivartesi avulla olet aina raivaava itsellesi tien kunniaan.

Ja kuninkaan viitattua kädellään poistui nuori sotilas sekavin tuntein hänen luotaan.

3. Neiti Regina.

Eräänä synkkänä syysiltana alkupuolella lokakuuta 1631, noin kolme tai neljä viikkoa Breitenfeldin tappelun jälkeen, istui Würtzburgin linnan tornikammarissa nuori Regina von Emmeritz, piispan sisaren tytär, kolmen tai neljän kammarineitsyensä seurassa, ja kirjaili neitsyt Marian kuvaa valkosesta silkistä tehtyyn sotalippuun, joka oli aijottu voittoa tuottavaksi lahjaksi linnan varusväelle. Nuoret tytöt antoivat kielensä kiertää, sillä linnan pöpö, vanha, ahne piispa, oli juuri mennyt tiehensä, sanoen lähtevänsä tarkastusmatkalle hiippakuntaansa, mutta oikeastaan paetakseen Kustaa Aadolfin läheneviä joukkoja. Aarteitaan peläten oli hän sitä ennen uskonut kaupungin ja linnan puolustuksen urhoolliselle ratsumestarille Kellerille ja hänen 1,500 miehelleen, ja oli Keller, luottaen linnan vahvaan

asemaan Mainvirran varrella, vakuuttanut hänen ylhäisyydelleen, että ennen tulisi kerettiläisten kuningas musertamaan päänsä linnan muureihin kuin yksikään hänen jumalattomasta joukostaan sinne sisään pääsisi.

Neiti Regina oli tuskin kuudentoista vanha, hänen kiharansa olivat mustat kuin yö, posket punakat kuin päivän koitto ja hehkuivat hänen mustat silmänsä kuin tähdet, jotka keskiyön aikana kuvastuvat syvän metsälammen pintaan. Hän oli vanhan piispan silmäterä ja tämä oli jättänyt hänet jälkeensä yhtä vastenmielisesti kuin vuoreen kätkemänsä aarteetkin, mutta Keller oli taas saanut hänet vakuutetuksi siitä, että kanuunoilla koristettujen vankkain muurien takana olisi kauneuskin näinä levottomina aikoina paremmassa turvassa kuin missään muualla, ja Keller oli ritari nuhteeton ja pelvoton; moinen aarre hallussaan tulisi hän ennen hautautumaan linnan raunioihin kuin antaumaan.

Neiti Regina kohotti tummat silmänsä ompeluksestaan ja katsahti pienen tornin ikkunan läpi joen toiselle puolelle, jossa juuri muutamain ratsumiesten vartioimat vaunut kulkivat sillan yli kaupungista linnaan päin. — Kuka mahtanee olla tuo matkamies? — kysyi hänen haaveileva katseensa, joka ainoastaan harvoin kiintyi muihin esineihin kuin tuohon suureen ja kauniisen marmoriseen Marian kuvaan, joka seisoi hänen rukouskammiossaan.

— Oi! — huudahti Kätchen, neitosista nuorin ja puheliain, — oi, pyhä neitsyt, kuinka hauskaa on elää näin sotaisina aikoina! Joka päivä näkee uusia kasvoja, komeita ritareita, reippaita sotapoikia, ja silloin tällöin on aina pienet pidot kaupungissa. On se kuitenkin toista kuin istua tänne luostariin suljettuna ja aamusta iltaan kuulla munkkien messuavan *de profundis*. Pysyköön vaan hänen armonsa herra piispa poissa niin kauvan kuin mahdollista, lisäsi hän veitikkamaisesti.

— Kätchen, — torui Regina, — varo puhumasta pahaa munkkien messuista! Muista, että meidän rippi-isämme, isä Hieronymus, on Jesuksen pyhän veljeskunnan jäsen, ja että hän myöskin on pyhän inkivisitsioonin jäsen. Linnan vankila on syvä ja pimeä.

Kätchen meni vähäksi aikaa sanattomaksi. Kohta sen jälkeen virkkoi hän rohkeasti: — Olisin minä vaan neidin

sijassa, niin ajattelisin paljoa enemmän kaunista kreivi Lichtensteiniä kuin tuota rumaa isä Hieronymusta. Kreivi on komea ritari; suokoon Jumala, että hän voitollisena palaisi sodasta vääräuskoisia vastaan!

— Ja että ne kaikki tulella ja miekalla hävitettäisiin! — lisäsi muuan neitosista hyvin hartaasti.

— Miesparat! — huudahti Kätchen naurahtaen.

— Varo itseäsi! — uudisti neiti Regina lapsellisen totisesti. — Vääräuskoista ei kannata sääliä. Se, joka tappaa vääräuskoisen, saapi seitsemän syntiä anteeksi, sen on isä Hieronymus minulle usein sanonut. Vääräuskoisten vihaaminen on yhdeksäs sakramentti, ja joka yhtäkään heistä rakastaa, se on sama kuin jos antaisi sielunsa paholaiselle.

Reginan mustat silmät salamoivat hänen puhuessaan. Näkyi, että rippi-isän opetukset olivat jo syvälle juurtuneet.

Vaan Kätchen ei kadottanut rohkeuttaan. — Kerrotaan, että heidän kuninkaansa olisi lempeä ja jalo, että hän suojelee kaikkia turvattomia eikä salli sotamiestensä harjoittaa väkivaltaa.

— Elä usko koskaan vääräuskoisia, Kätchen! Ne voivat muuttaa itsensä taivaan enkeleiksi.

— Kerrotaan, että hänen sotamiehensä ovat urhoollisia ja ihmisellisiä. Kuulin vanhan italialaisen ratsumiehen kertovan sotamiehille tuolla alhaalla asetuvassa, että seitsemänkymmentä vääräuskoista, joita sanotaan suomalaisiksi, oli yli tunnin ajan puolustanut kuningastaan 1,500 neapelilaista vastaan. Ja kun useimmat heistä olivat kaatuneet, saivat toiset apua ja veivät voiton; mutta senjälkeen sitoivat he kaatuneiden vihollistensa haavoja samalla kuin sitoivat omien tovereittensa.

Neiti Regina nousi ylös ja aikoi antaa ankaran vastauksen, kun palvelija samassa ilmaantui oveen ja ilmoitti, että kreivi Lichtenstein, haavoistaan sairaana, oli saapunut linnaan ja anoi vieraanvaraisuutta. Nuori neiti, joka enonsa piispan poissa ollessa oli tavallaan linnan emäntä, kiiruhti heti tervehtimään vierasta, joka oli hänen kaukainen sukulaisensa. Neitoset katsahtivat toisiinsa ikäänkuin tahtoen sanoa: että tapaus oli erittäin merkillinen. He olivat jo kauvan kuiskaelleet keskenään siitä, että vanha piispa oli valinnut kreivin heidän nuoren neitinsä tulevaksi puolisoksi. Mutta

turhaan olivat he odottaneet punan nousevan hänen poskilleen, kun saapui viesti vieraan tulosta. Joskin neiti Reginan rinnassa kyti hellempiä tunteita, näkyi hän osaavan ne huolellisesti salata.

— Onko totta, — kysyi yksi neitosista, — että vääräuskoisten kuningas on suuressa tappelussa voittanut oikeauskoiset ja että hän nyt on tulossa tännepäin jumalattoman joukkonsa kanssa?

— Niin sanotaan, — vastasi toinen. — Mutta tänne ei hän voi tulla. Meikäläiset ovat pystyttäneet ruotsalaisen pyhimyksen Birgittan kuvan hänen tielleen Thyringenin metsään ja se on kyllä estävä hänet edemmä pääsemästä.

Sill'aikaa oli neiti Regina laitattanut vieraansa varalle yhden piispan omista huoneista ja pitänyt huolta siitä, että häntä hyvästi hoidettaisiin. Nuori kreivi Lichtenstein oli komea, solakka nuorukainen, tummaverinen kuin espanjalainen ja hänen silmänsä hehkuivat melkein yhtä tulisesti kuin Reginan. Hän lähestyi linnan nuorta emäntää horjuvin askelin, ja kuitenkin täytyi tämän luoda silmänsä maahan kreivin katseilta. — Kuinka voinkaan kyllin kiittää taivasta näistä haavoistani — sanoi hän — jotka sallivat minun saada teidät hoitajakseni!

Hänen haavansa olivat monet, mutta henki ei ollut vaarassa. Jouduttuaan vangiksi Breitenfeldin luona, oli hän kohta sen jälkeen uupuneena veren vuodosta päässyt vaihdon kautta vapaaksi ja kiiruhtanut tänne saamaan takaisin voimansa ja terveytensä sydämmensä valitun läheisyydessä. — Mutta, — lisäsi kreivi, — levottomuudella olen kuullut, että saaliinhimoinen vihollinen tuhoavana tulvana vyöryttää joukkojaan tänne Frankkien hedelmällisiin laaksoihin. Minä kiiruhdin tänne sitä pikemmin vaan, jakaakseni teidän kanssanne, kaunis Regina, samat kohtalot ja samat vaarat. Olkaa levollinen! Köningshofen on vastustava vihollista, ja isä Hieronymus, joka haavoitettuna niinkuin minäkin, pääsi pakenemaan Breitenfeldistä, yllyttää parhaallaan maakansaa vastarintaan.

— Mutta luuletteko, — kysyi Regina levottomasti, — että nuo jumalattomat uskaltavat tunkea tänne saakka?

— Pyhimykset valvovat, ett'ei teille, ihana impi, ole mitään vahinkoa tapahtuva, — vastasi kreivi vältellen. — Saamme sitäpaitse piankin varmempia tietoja.

Samassa katsahti Regina ulos ikkunasta ja näki joukon ratsumiehiä laskevan täyttä karkua linnaa kohti. — Ell'en erehdy, — huudahti hän, — on se isä Hieronymys itse, joka palaa tänne!

— Huonoja enteitä! mutisi kreivi itsekseen.

Regina ei ollut erehtynyt; se oli isä Hieronymus, joka ajoi nostosillan yli linnan pihaan. Hän oli ulkoapäin nähden pienonen, vähäpätöisen näköinen mies, kalpea ja laiha, hänen piirteensä olivat terävät ja osoittivat lujaa tahtoa, ja silmät olivat painuneet syvälle kuoppiinsa, joista niiden katseet alinomaa lentelivät levottomasti esineestä toiseen. Tuo pieni mies oli kirkon vitsa, niinkuin Wallenstein oli sen miekka. Hänen monet ihailijansa vertasivat häntä Paavaliin, jolla oli jalopeuran uljuus kätkettynä heikkoon ruumiisen, mutta monet katkerat taistelut olivat tehneet jalosta leijonasta viekkaan ja säälimättömän julman pantterin. Tämä mies piti itseään uskonsa marttiirana ja uhrasi sen vuoksi arvelematta kaikki muutkin. Mustan kaapunsa ympärille oli hän sitonut hamppuköyden, josta pitkä miekka riippui. Hänen päälakensa ei ollut enää kiiltävän paljas niinkuin ennen; hänen haavotettu päänsä oli peitetty mustaan nahkakalottiin, joka vaikutti kamalasti kalman kalpeita kasvoja vastaan. Ei koskaan ollut pelätty jesuitta ollut kammottavamman näköinen. Kaikki sotamiehet tekivät kunniaa, kaikki linnan palvelijat kiiruhtivat kuulemaan hänen käskyjään. Salainen ahdistus valtasi läsnäolijat. Tuntui siltä kuin kuolema ja onnettomuudet olisivat hänen seurassaan ajaneet Würtzburgin linnan porteista sisään.

Munkki tarkasti nopeasti linnan pihalle asetetun miehistön ja tervehti sitten neiti Reginaa hymyilyllä, jonka tarkoituksena varmaankin oli lieventää hänen ulkomuotonsa kamaluutta, mutta joka vaan teki sen kahta vastenmielisemmäksi. — Pyhä Patrikki ja kaikki pyhimykset suojelkoot teitä, armollinen neiti! Ajat ovat pahat, hyvin pahat! Pyhä neitsyt on sallinut pakanain tunkea aina meidän porttiemme edustalle . . . meidän syntiemme vuoksi! — lisäsi hän tehden hartaan ristinmerkin.

— Entä Köningshofen? — kysyi kreivi Fritz, joka jo aavisti, minkä vastauksen tulisi saamaan.

— Petollinen komentaja on antautunut.

— Entä talonpojat, jotka vastustivat vihollisen kulkua metsän läpi?

— Kaikki hajosivat ne kuin akanat tuulessa . . . meidän syntiemme vuoksi.

— Entä pyhän Birgittan kuva?

— Nuo jumalattomat kerettiläiset ovat pystyttäneet sen pellolle variksen pelätiksi. — Mutta mitä näen minä, tyttäreni? — jatkoi hän ja hänen äänensä kävi käskevän teräväksi. Te olette vielä täällä, ja linna on täynnä naisia ja lapsia, kun vihollista joka hetki odotetaan saapuvaksi?

— Neiti Reginan ei tarvitse pelätä henkeään, niinkauvan kuin tämä käsi voipi miekkaa heiluttaa, — virkkoi kreivi Fritz.

— Linnassa on ruokavaroja vuoden ajaksi, — sanoi Regina. — Mutta te olette uupunut, kunnianarvoinen isä, te olette haavoitettu ja kaipaatte lepoa. Sallikaa minun hoitaa haavojanne; teidän päänne on haavoitettu.

— Ei se tee mitään, tyttäreni, ne ovat pikku asioita. Kuka nyt joutaa minua ajattelemaan? Teidän täytyy poistua täältä, poistua heti paikalla . . . vahvasti varustettuun Aschaffenburgiin.

— Pelkäänpä sen jo olevan myöhäistä, — huudahti kreivi Fritz, joka oli katsellut ikkunasta jokea ja kaupunkia.

— Pyhä Maaria, ovatko ne jo täällä?

Jesuitta ja neiti Regina juoksivat ikkunaan. Ilta-aurinko kultaili viimeisillä säteillään Würtzburgin kaupunkia ja sen ympäristöä. Ratsumiehiä näkyi täyttä karkua rientävän kaupungin katuja pitkin ja linnaa kohti liikkui jo parvittain pakenevia kaupunkilaisia, munkkeja ja nunnia, vaimoja ja lapsia, jotka kiireessään kulettivat mukanaan kuormarattaille sälytettyjä tavaroitaan. Kaupungin takana Schweinfurtenin puolella näkyi jo osasto ratsumiehiä liikkuvan Mainvirran itäistä rantaa pitkin. Uhkaavasta, mutta varovasta lähenemisestään päättäen olivat ne ruotsalaisen sotajoukon etujoukkoja.

— Maledicti Fennones! — huudahti jesuitta ja sanomattoman vihan ilme leimahti hänen kalpeilla kasvoillaan. — Ne lentävät kuin linnut, nuo kirotut kerettiläiset. Haljetkoon maa heidän allaan! — Ja hurjistuneena riensi hän ulos järjestämään linnan puolustusta.

Piispan linna, jota myöskin kutsutaan Marienburgiksi,

kohosi siinä vanhoine muureineen Mainvirran oikealla rannalla olevalla kukkulalla. Joen puolella kaupunkia oli kukkula äkki jyrkkä ja korkea, mutta vastaiselta puolelta oli se viettävä ja helposti noustava. Kuun puoliskon muotoinen portin edustalle tehty vallitus oli vankkana etuvaruksena linnaan hyökkääviä vastaan; jos vihollinen oli tämän esteen voittanut, oli hänellä sisäpuolella odotettavanaan syvä, kallioon hakattu hauta, ja jos hän onnellisesti oli päässyt senkin yli, kohosi hänen edessään sisäinen ja korkein linnanmuuri, täynnä rautaan puetuita sotilaita, valmiina raskailla piilukko-pyssyillään ampumaan kuoliaaksi jokaisen, joka vaan uskalsi lähetä, tai tappaamaan hänet pitkillä pertuskoilla, tai musertamaan isoilla, muurille kootuilla kivillä. Kun sen lisäksi muistaa, että ainoa pääsö joen yli oli kaitanen silta ja että linnan 48 kanuunaa suojelivat kaupunkia ja etäämpänä olevaa ympäristöä, niin ei ole ihme, että Keller, jolla oli 1,500 urhoollista miestä komennettavanaan ja kaikkia tarpeita yllin kyllin, oli voinut rauhoittaa lähtevän piispan mielen.

Mutta Kustaa Aadolfillakin oli omat syynsä ottaa haltuunsa tämä linna hinnasta mistä hyvänsä. Tilly oli haalinut apujoukkoja kaikilta haaroilta ja marssi nyt, muutamia viikkoja Breitenfeldin tappelun jälkeen, täysin varustettuna ja yhtä kostonhimoisena kuin ennenkin, 30,000 miehen kanssa Hessenista Würtzburgin linnan avuksi. Kuningas kehoitti kaupunkia antaumaan, mutta kun ilta jo oli myöhäinen, oli hyökkäys jätettävä seuraavaan päivään. Aamulla antautuikin kaupunki. Keller oli käyttänyt yön pimeyttä hyväkseen, vetäytyäkseen kaikkine miehineen linnaan, jonne häntä seurasi joukko pakolaisia ja jonne kaupungin kallisarvoinen omaisuus kuletettiin; sen jälkeen ammutti hän ilmaan kaksi kaarta Mainvirran sillasta ja sulki siten vihollisen tien.

Mutta palatkaamme linnaan takaisin.

Tänä yönä eivät piispan linnassa nukkuneet muut kuin pienet rintalapset. Alinomaa tulvi sisään joukottain uusia sotamiehiä, munkkeja ja naisia; rämisten ajoi kuormavaunuja toinen toisensa perästä linnan portista sisään; holvit kaikuivat vartijain ja upseerien huutoja ja lasten parkunaa, ja tämän sekasorron seasta kuului selvästi munkkien messuava ääni, kun he linnan kappelissa kutsuivat pyhää neitsyttä ja

kaikkia pyhimyksiä tämän linnan avuksi, joka oli katoolilaisten vankin turvapaikka koko Frankkien maassa.

Saadakseen sijaa tälle ihmisjoukolle oli neiti Regina antanut heidän käytettäväkseen sekä piispan huoneet että myöskin kaksi omaa asumaansa komeasti sisustettua salia, ja muuttanut itse neitsyineen kahteen pieneen kammariin itäisessä tornissa. Turhaan koetettiin hänelle vakuuttaa, että tämä paikka oli enin uhattu; hänellä oli tästä paras ja laajin näköala koko linnasta, ja siitä ei hän suostunut luopumaan. — Elkää estäkö minua, — vastasi hän jesuitan varoituksiin, — minä tahdon nähdä, miten vääräuskoiset kaatuvat ja vertaan vuodattavat. Se on oleva ihana näkö!

— Amen, — vastasi isä Hieronymys. — Sinä tiedät, että ihmeitä tekevät Marian kuvat, joista toinen on puhtaasta kullasta, toinen kullatusta puusta, tätä linnaa suojelevat. Minä pystytän huoneesesi puisen Marian kuvan, se on kääntävä vihollisten kuulat niinkuin höyhenpallot sinun tornisi muureista.

Jo aamun koittaessa seisoi neiti Regina tähystämässä tornin pienestä ikkunasta. Näköala oli loistavan ihana. Aamuaurinko oli alkanut valaista syyspukuunsa pukeuneita kukkuloita, joiden rinteillä viinitarhat vielä vihertivät ja joiden juurella Mainvirta poimueli kuin hopealla helattu kultainen vyö. Kaupungista näkyi liikettä ja parhaallaan saapui sinne neljä ruotsalaista jalkaväkirykmenttiä liehuvine lippuineen ja toitottavine torvineen; ritarien haarniskat välkkyivät päivän valossa ja upseerien hattutöyhdöt hulmusivat tuulessa. Pelko ja ja uteliaisuus taistelivat tätä nähdessä nuorten neitosten rinnoissa.

— Näetkö — sanoi neiti Regina Kätchenille — noita kahta ratsastajaa keltasissa puvuissaan, noita, jotka ajavat kerettiläisjoukon etunenässä?

— Kuinka komeilta ne näyttävät! Nyt kääntyvät ne kulman taa . . . nyt näkyvät ne taas. Katsokaa, kuinka kaikki väistyvät heidän tieltään!

— Kutsukaa tänne kreivi Fritz. Hän on ollut kolmatta viikkoa ruotsalaisten leirissä ja tuntee heidän päällikkönsä.

Kreivi, joka haavojensa vuoksi ei voinut ottaa osaa linnan puolustukseen, noudatti mielellään kauniin neidin kutsumusta. Ruotsalaiset olivat ottaneet kaupungin haltuunsa

ja alkoivat hajanaisissa joukoissa näyttäytyä rannalla ja rikotun sillan luona. Samassa alkoivat linnan tykit ammua. Milloin tuolla milloin täällä iski kuula ruotsalaisten keskeen, jotka parhaansa mukaan koettivat hakea suojaa rantarakennuksien takana.

— Auta, pyhä Maria, tuolla kaatui mies kuolleena maahan! — huudahti Kätchen, joka ei voinut salata osanottoaan.

— Pyhä Fransiskus olkoon siitä kiitetty! — virkkoi vanha Dorthe, neiti Reginan imettäjä, jonka isä Hieronymys oli määrännyt vartioimaan kaikkia hänen tekojaan.

— Mutta onhan kauheata tappaa.

Kreivi Fritz hymyili.

— Neitsyt Kätchen, olisittepa nähneet Breitenfeldin tappotantereen! Yhdeksäntuhatta ruumista.

— Se on inhoittavaa.

— Voitteko sanoa minulle, kreivi, ketä nuo ratsumiehet ovat, jotka keskellä kuulasadetta seisovat rannalla ja näyttävät linnaa tarkastelevan?

— Suokaa anteeksi, suloinen serkkuni, ruudin savu alkaa himmentää näköalaa. Nuo ratsumiehet . . . mutta toden totta, siinähän on kuningas itse ja kreivi Pietari Brahe. Minä surkuttelen heitä, jos isä Hieronymus tuntee heidät. Silloin hän osoittaa kaikki linnan kanuunat tuohon yhteen ainoaan paikkaan.

Nämä sanat kuultuaan hiipi vanha Dorthe salaa huoneesta.

— Kuinka, serkkuni, te säälitte vääräuskoisten ruhtinasta?

— Miksi salamoivat silmänne, kaunis Regina, niin synkästi? Te, joka olette niin jalo ja hellä, te kai ymmärrätte, että voin tuntea osanottoa urhoollista ja jalomielistä vihollistakin kohtaan. Ruotsin kuningas on sankari, joka ansaitsee ihailuamme yhtä suuressa määrin kuin vihaammekin.

— En ymmärrä teitä. Hänhän on vääräuskoinen!

— Suokoon Jumala, ett'ei hän pääsisi näiden muurien sisälle ja ett'ette tulisi vastakaan ymmärtämään minua paremmin kuin nyt . . . Katsokaa, he valmistautuvat siltaa valloittamaan . . . he heittävät lankkuja kaarien päälle. Se on uhkarohkeaa.

— Tuolla kaatui neljä miestä yhdellä haavaa! — huusi Kätchen.

— Minä tunnen heidät, — huudahti kreivi Fritz, innostuen yhä enemmän sodan melusta ja kasvavasta kanuunain paukkeesta, joka pani linnan muurit vavahtelemaan. — Minä tunnen heidät, he ovat skottilaisia. Ei ole yhtään urhoollisempaa joukkoa koko Ruotsin sotaväessä; skottilaiset ja suomalaiset ovat aina ennen muita siellä, missä vaara on suurin.

— Elkää liiaksi kiitelkö, serkku, nyt skottilaisenne jo väistyvät, he eivät uskalla tehdä tuota vaarallista hyppäystä.

— Mutta siihen tarvitaankin yliluonnollista uskallusta. Neljäkolmatta jalkaa tuon kapean lankun alla pauhaa virtava joki.

— Kaksi solakkaa upseeria juoksee lankkua pitkin.

— Veljekset Ramsay, molemmat aivan nuoria. Minä tunnen heidät sinisistä sotavöistään. He rakastavat molemmat samaa naista ja kantavat hänen värejään, rakastamatta kuitenkaan siltä toisiaan sen vähemmän.

— Oi, taivas heitä varjelkoon! . . . Oi, pyhä Maria, se on kauheaa! — Ja Kätchen kätki kasvonsa esiliinaansa. Urhoolliset skottilaiset olivat tuskin ehtineet puoli lankkuun, kun heidän nähtiin horjuvan, kadottavan tasapainonsa ja syöksyvän suin päin jokeen. Hetken aikaa nähtiin heidän taistelevan kuohuja vastaan, mutta pian he vihollisten luotien lävistäminä uupuivat, raskas sotisopa veti pohjaan . . . vielä hetkinen, ja ritarilliset nuorukaiset katosivat veden alle.

— Sinä iloitsit eilen sodasta, — sanoi neiti Regina kylmästi, vaikka hänen sydämmensä sykki korvaan kuuluvasti.

— Voi, voi, enhän minä iloinnut kuin kauneista ritareista, soitosta ja tanssista, mutta en tästä tämmöisestä kauheasta! — huudahti Kätchen itkien.

— Skottilaiset väistyvät! — huudahti kammarineitosista muuan.

— Niin näyttää, — sanoi kreivi hitaasti, — mutta ruotsalaiset menevät parhaallaan joen poikki venheillä.

— Skottilaiset juoksevat taas lankkua myöten!

— Arvasinhan sen, — vastasi kreivi kylmästi.

— Auta, taivahinen, he tulevat yli, he ottavat rannan haltuunsa. Meikäläiset tekevät hyökkäyksen.

— Varokaa itseänne, neiti Regina, elkää ojentautuko tuolla tavalla ulos ikkunasta. Ruotsalaiset tähtäävät tykkinsä juuri tätä tornia kohti.

— Pelkäättekö, kreivi? — Regina hymyili tuota kysyessään.

Lichtenstein punastui.

— Luulen tarpeeksi selvään osoittaneeni, ett'en pelkää. Kuunnelkaa hiukan ja te erotatte joka toinen minuutti suhinan, jonka syytä ette tunne ja rapinan, joka tulee kuin putoavista kivistä. Minä voin sanoa teille, mitä se on. Se on kanuunan kuulain suhinaa, neitini; te ymmärtäisitte helpommin tuota soittoa, jos ei melu tuolla ulkona teitä huumaisi. Puolen tunnin kuluessa ovat luodit jo repineet palasen toisensa perästä tornin muurista ja aina melkein samasta paikasta. Ne eivät ole mitään sokeriherneitä, serkkuseni. Nuo ruotsalaiset ovat oppineet ampumataitonsa paholaiselta itseltään.

— Te luulette todellakin . . .?

— Että ruotsalaiset tahtovat ampua maahan tämän tornin täyttääkseen sen raunioilla vallihaudan. Minä olen varma siitä, ja luulen, että he myöskin siinä onnistuvat. Henkenne ei ole hetkeäkään täällä turvattu, teidän täytyy siirtyä pois täältä!

— Heti, armollinen herra, heti! Tulkaa neiti! — huudahti Kätchen ja koetti lempeällä kädellä vetää nuoren emäntänsä mukanaan. Mutta Reginan mieli oli kiihoittunut. Hän oli aina tottunut käskemään, hän oli syntyjäänkin uhkamielinen, monet vastakohdat taistelivat hänen luonteessaan ja hänen uskonnollinen kiihkonsa oli jesuitan ainaisesta vaikutuksesta ylimmilleen yltynyt . . . hän peräytyi askeleen, tarttui kullattuun Marian kuvaan, jonka isä Hieronymus oli lähettänyt häntä suojelemaan ja asetti sen eteensä ikkunalle. — Menkää, — sanoi hän, — jos olette niin heikkouskoinen ett'ette luota pyhimyksien suojelukseen! Minä jään tänne, eivätkä kerettiläisten kuulat minulle mitään mahda! . . .

Neiti Regina ei ehtinyt lopettaa lausettaan, kun vinoon kulmaan muuria vasten kimmonnut kuula jo raastoi irti palasen ikkunanpielen ulkolaidasta, kivensirpaleita ja kalkin murua tuiskui sisään ikkunasta, Marian kuva kaatui maahan ja peitti neiti Reginan tomupilveen.

— Pois täältä! Näettehän nyt itsekin! — huudahti kreivi. — Mennään, mennään! — huusivat kammarineitsyet, pelkoonsa menehtymäisillään. Mutta neiti Regina, joka hetkisen oli ollut hämillään, selvisi pian hämmästyksestään,

Neiti Regina.

nojautui ottamaan ylös kuvaa ja sanoi uskoonsa luottaen: — he eivät mahda mitään pyhälle neitsyelle.

— Vaan hän pettyi. Puusta tehty Marian kuva oli halennut kahteen, kolmeen osaan. Kreivin huulille ilmaantui hetkiseksi epäuskon ivallinen hymy; ja nyt sai hän vastustelematta viedä hämmästyneen serkkunsa vaarallisesta huoneesta.

Sill'aikaa kuin tämä tapahtui tornissa, oli Keller nopeasti ja taitavasti johtanut linnan puolustusta. Hän ei tosin voinut estää vihollista joen yli menemästä, mutta kuta lähemmä linnaa he tunkivat, sitä lähemmä tulivat he myöskin hänen kanuunoitaan. Kauheasti tuhosivat ne eteenpäin ryntäävän vihollisen rivejä, eivätkä ruotsalaiset koko sinä päivänä saaneet mitään aikaan.

Isä Hieronymus kulki munkkeineen muureja pitkin, ripotti pyhää vettä kanuunain päälle ja teki ristinmerkkejä sankkien kohdalla. Vanha Dorthe oli jotain hänen korvaansa kuiskannut ja jesuitan koko huomio oli kääntynyt siihen paikkaan, missä äsken nähtiin nuo kaksi keltaseen haarniskaan puettua ratsumiestä. Arvoisa hengen mies ojensi omalla kädellään yhden linnan suurimmista kanuunista tuota paikkaa kohti; mutta ennenkun hän laukasi, laskeutui hän polvilleen ja luki peräkkäin neljä *pater noster*'ia ja neljä *ave Maria*'a. Sen tehtyä pamahti tykki, mutta turhaan sai jesuitta tähystellä sen vaikutusta. Vahingoittumattomina, liikkumattomina, niinkuin ennenkin, näkyivät molemmat ratsumiehet seisovan siellä, sittenkun ruudin savu oli hälvennyt. Hieronymys arveli nyt, ett'ei neljä *pater*'ia ja *ave*'a ollut riittänyt, luki sentähden kahdeksan kappaletta kumpiakin ja antoi kanuunan toisen kerran pamahtaa samaan suuntaan. Turhaa työtä! kuulat näyttivät välttämällä välttävän sattumasta. Kohtalo ei ollut vielä määrännyt Kustaa Aadolfin kuolinhetkeä ja tahtoi kai säästää Pietari Brahen Suomea varten. Kuka voi laskea mitä olisi tullut Ruotsin voitoista ja Suomen sivistyksestä, jos jesuitan murhaava kuula olisi maaliinsa osunut!

Isä Hieronymus raivosi. Vielä kerran oli hän aikeessa koettaa onneaan kahdentoista *pater*'in ja *ave*'n avulla, kun joku kosketti häntä olkapäähän, ja hänen takanaan seisoi vanha sotilas, joka kreivi Lichtensteinin kanssa oli ollut

ruotsalaisten vankina. — Heittäkää sikseen tuo, — sanoi vanhus varoittavalla äänellä; — se vaan kuluttaa ruutia turhan päiten; miestä, johon tähtäätte, on mahdoton satuttaa: *hän on loihdittu.*

Jesuitan taikausko oli tällaisissa asioissa suurempi kuin hänen viekkautensa. Hän käännähti nopeasti ja mutisi hiljaa:

— Minun olisi pitänyt se arvata. Mutta mistä tiedät, että hän on loihdittu? — jatkoi hän, korottaen ääntään.

— Sen kuulin ruotsalaisten omassa leirissä. Kuninkaalla on oikeassa etusormessaan pieni kuparinen sormus, täynnä taikamerkkejä. Sen on hän nuoruudessaan saanut muutamalta noita-akalta Suomessa, ja niin kauvan kuin hänellä on se sormessaan, ei häneen pysty lyijy eikä rauta, ei tuli eikä vesi.

— Ei mikään pysty häneen, sanot? O, maledicti Fennones, miksi seuraatte minua kaikkialla?

— Ei rauta eikä lyijy, — jatkoi sotamies kuiskaavalla äänellä, — mutta jos minä tohtisin, neuvoisin teille toisen keinon . . .

— Puhu, poikani! Saat siitä jo ennakolta synnin päästön.

— Mutta, korkea-arvoinen isäni, se keino on syntinen.

— Pyhää ja oikeaa asiaa edistäessä pyhittää tarkoitus keinot. Puhu, poikani!

— Kulta, joka on otettu pyhimyksen kuvasta, hänet tappaa . . .

— Ei, poikani, ei, sitä emme uskalla käyttää. Jos se olisi ollut lasinen tikari, tai hieno, kuolettava myrkky, se olisi mennyt mukiin, mutta kulta, joka on otettu pyhimyksen kuvasta, ei, poikani, elkäämme sitä ajatelkokaan.

Ilta oli pimennyt ja tuhon ja tapon työ siksi päiväksi päättynyt. Uupuneet sotilaat virvoittivat itseään ruualla ja juomalla, ja Keller kannatti esille jaloja viinejä rohkaistakseen heidän mieliään. Neiti Regina oli muuttanut linnan sisempiin huoneihin; kreivi Fritz oli mennyt levolle. Kohta ei kuulunut linnassa muuta kuin vartijain huutoja, juopuneiden sotamiesten rivoja lauluja ja iloista melua pidoista, jotka Keller oli pannut toimeen upseeriensa iloksi linnan suuressa salissa. Mutta komeassa linnan kirkossa, ylimpänä alttarin kohdalla, seisoivat neitsyt Marian ja Vapahtajan puhtaimpaan kultaan valetut kuvat ja heidän ympärillään apostolien kuvat

hienoimmasta vuorihopeasta; keskiyön messu oli jo ohi ja munkit olivat toinen toisensa perästä hiipineet levolle tai — viinipikarin ääreen. Yksi ainoa yksinäinen olento nähtiin vaan vielä polvillaan alttarin edessä, ja ikuisesti palava lamppu valasi heikosti rukoilevan jesuitan kalmankalpeita kasvoja.

— Pyhä Maria, — rukoili hän, — anna anteeksi arvottomalle palvelijallesi, että hän uskaltaa ojentaa kätensä ryöstääkseen kaistaleen sinun kultaisesta vaipastasi. Sinä tiedät, oo kaikkein pyhin, että se tapahtuu hyvässä ja pyhässä tarkoituksessa, että se tapahtuu sinun ja pyhän kirkkosi pahimman vihollisen, vääräuskoisten ruhtinaan kukistamiseksi, hänen kukistamisekseen, jonka pakanalliset suomalaiset ovat jumalattomilla taikatempuillaan loihtineet oikeauskoisten katoolilaisten miekkaa ja kuulia kestämään. Anna niin tapahtua, että se kulta, jonka sinun kunniaksesi vuolen ihanasta vaipastasi, lävistäisi vääräuskoisten kuninkaan synnillisen sydämmen, ja minä lupaan, oo pyhä Maria, sen sijaan, mitä olet kadottanut, lahjoittaa sinulle kallisarvoisen juhlapuvun sametista ja kalliista kivistä sekä panna kolme kullattua vahakynttilää, yöt ja päivät palamaan sinun kuvasi edessä. Amen.

Kun isä Hieronymus oli tämän rukouksensa lopettanut, nosti hän vavisten kasvonsa ylös ja hänestä näytti kuin olisi pyhän neitsyeen kuva ikuisesti palavan lampun valossa nyökäyttänyt hyväksyvästi päätään vastaukseksi hänen kummalliseen pyyntöönsä.

4. Neiti Reginan vala.

Viimeksi kerrottujen tapausten jälkeinen päivä oli verinen ja kuuma. Ruotsalaiset ampuivat linnaa kiihkeästi ja lähenivät sen muureja taitavasti kaivettuja vallihautoja myöten. Keisarilliset puolustivat asemataan urhoollisesti hekin. Molemmille puolueille oli aika kallista, sillä muutamien päivien kuluttua voisi Tilly hyökätä Ruotsin kuninkaan selkään ja siitä seuraisi varma tappio ruotsalaisille, varma pelastus piiritetyille.

Neiti Regina oli nyt kammarineitsyineen sulkeutunut linnaan ja kadottanut vapaan, huvittavan näköalansa. Mutta sitä enemmän olikin hänellä puuhaa muissa askareissa. Yhä enemmän kasvoi haavoitettujen luku, joita täytyi hoitaa ja sitoa; nuori neito kulki kuin lempeä enkeli vuoteelta vuoteelle linnan suuressa salissa, jonne haavoitetut olivat sijoitetut, hänen kätensä vuodatti balsamia haavoihin; hänen hellät sanansa vuodattivat lohdutusta sydämmiin. Hän puhui siitä pyhästä asiasta, jonka vuoksi he verensä vuodattivat; hän lupasi kultaa ja kunniaa niille, jotka jäivät elämään, ikuisen autuuden niille, jotka taistelussa kaatuivat.

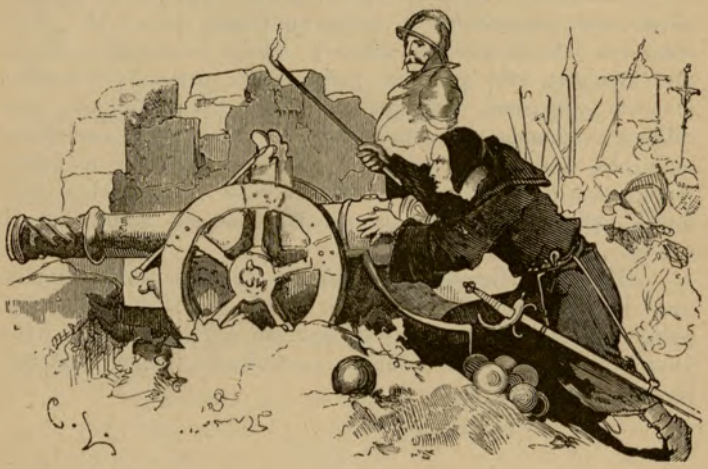

Kanuunain pauke oli niin kovaa, että vanhat muurit vavahtelivat. Neiti Regina muisti, että hän oli unohtanut torniin rukousnauhansa, jota nyt tarvittiin sairasten rukouksia varten. Jo seisoi hän suuren asesalin kynnyksellä, kun kauhea rytinä ja jyske pani koko linnan horjumaan perustuksiaan myöten. Kalpeana hämmästyksestä pysähtyi hän ja samassa syöksyi sisään kreivi Lichtenstein.

— Mitä on tapahtunut? — kysyi nuori neito.

— Kiittäkää pyhimyksiä, neitini, että eilen tottelitte ystävänne neuvoa. Torni on kukistunut.

— Ja mekö olemme hukassa?

— Ei vielä. Ruotsalaiset olivat laskeneet, että torni kukistuessaan täyttäisi vallihaudan. Se on kuitenkin kaatunut sisään päin. Vihollinen näkyy aikovan yrittää rynnäkköä. Tulkaa tänne ikkunaan, tästä näemme linnan muurin. Näettekö, isä Hieronymus on polvillaan suuren kanuunan ääressä. Hän tähtää Ruotsin kuninkaasen.

Kreivi oli oikeassa. Jesuitan haukansilmät tuijottivat rävähtämättä yhteen ainoaan paikkaan ja hänen huulensa näkyvät hätäisin kiirein mutisevan rukouksia toisen toisensa perästä. Hänen väijyvät silmänsä olivat keksineet Kustaa Aadolfin, joka nyt niinkuin eilenkin istui hevosensa selässä Pietari Brahen vieressä. Molemmat olivat he pysähyttäneet ratsunsa aivan lähelle ulkovarustuksia; sorakoko suojeli heitä kyllä muskettitulelta, mutta ei nähtävästi riittänyt seisauttamaan suurempia kanuunankuulia. Isä Hieronymus luotti siihen raskaasen lyijykuulaan, jonka sydämmeen hän paastoten, valvoen ja rukoillen oli valanut neitsyt Marian vaipasta vuolemaansa kultaa. Hän kumartui tähtäämään kanuunaa, hänen silmänsä mustuaiset pienenivät, hänen sieramensa suurenivat ja tohisivat vihaa ja kiukkua, samalla kuin latinalaisia rukouksia tulvimalla tulvi hänen huuliltaan . . . Nyt ojensi hän nopeasti vartalonsa, piirsi palavalla sytyttimellä ristin muotoisen kuvion ilmaan ja laukasi.

Tulta ja savua syöksyi ulos kanuunan suusta. Voi kirousta, voi kiukkua! Kun savu hälveni, nähtiin molempien ritarien yhäkin vaan vahingoittumattomina ratsastavan hiukan syrjään. Mutta tällä kertaa oli kuolema ollut Kustaa Aadolfin kintereillä, sillä kuula iski sorakokoon aivan hänen viereensä ja ajoi hiekkaa ja tomua hänen ja Brahen päälle.

Uupuneena ja kiukuissaan kiiruhti jesuitta alas muurilta.

— Odota, sinä Belialin kuningas, — mutisi hän mennessään, — odota, että vielä kerran varastan sen sormuksen, joka suojelee sinua, ja varo silloin itseäsi.

Nyt antoi kuningas käskyn rynnätä linnan ulkovarustuksia vastaan. Akseli Lilje, Jaakoppi Ramsay ja Hamilton kiiruhtivat esiin joukkoineen. Äärettömät olivat ne vaikeudet, jotka heillä oli voitettavinaan. Kuulien ja iskujen alituisessa tuiskunassa täytyi heidän ensin kiivetä ylös jyrkkää vuoren rinnettä, hypätä sitten vallihautaan ja lopuksi kiskoa

itsensä valleille. Edellä muista karkasivat pohjalaiset ja skottilaiset eteenpäin, hillittömästi, vastustamattomasti. Etumaiset heitettiin takaisin halaistuin päin; miekat hampaissa kiipesi kohta toisia sijaan ylös vallille. Kuningas itse ratsasti niin lähellä kuin voi, kehoittaen väkeään aina uusiin ponnistuksiin. Muskettikuula repäsi pois palan hänen puhvelihansikkaastaan, tekemättä mitään sen enempää vahinkoa. Se usko oli yleinen, että Kustaa Aadolf oli haavoittumaton.

Kahden tunnin verisen taistelun jälkeen olivat skottilaiset ja suomalaiset päässeet voitolle. Tärkeät ulkovarustukset olivat valloitetut ja vihollinen vetäytyi takaisin linnan muurien sisään. Kello oli silloin noin neljä iltapäivällä.

Tämän edun saavutettuaan levähtivät ruotsalaiset muutamia tunteja. Pidettiin neuvottelu ja päätettiin, että kuuluisa kellansininen prikaati saisi seuraavana päivänä aamun koittaessa tehdä hyökkäyksen linnaan. Kuningas valitsi pohjalaiset tämän vaarallisen yrityksen johtajiksi, mutta skottilaiset, jotka olivat kadottaneet paljon väkeä, saisivat tällä kertaa levähtää. Taru kertoo, että urhoollinen Hamilton katsoi tämän niin suureksi loukkaukseksi, että hän hetipaikalla pyysi eronsa ja jätti sotajoukon.

Piiritettyjen tila ei ollut läheskään toivoton. Heillä oli vielä noin tuhat taisteluun kykenevää miestä, jotka he nyt, kun ulkovarustuksia ei enää tarvinnut suojella, sitä helpommin voivat koota yhteen paikkaan. Mutta he olivat kadottaneet uskonsa voittoon ja tämä tappio oli suurempi kuin mikään muu. Turhaan koetti Keller heidän mieltään rohkaista; turhaan kulettivat munkit kultaista Marian kuvaa muureja pitkin. Yön pimetessä oli kaikki sekaisin, sotamiehet eivät enää käskyjä totelleet ja suurimmat pelkurit tuumivat jo keskenään, eikö ehkä olisi parasta pelastua pakenemalla yön selkään.

Keskiyön aikana oli neiti Regina polvillaan linnan kappelin alttarin edessä ja rukoili tulisella hartaudella Jumalan äidin kuvaa.

— Pyhä Maria, — sanoi hän, — suojele tätä linnaa, suojele katoolista uskoasi vääräuskoisten hävityksestä? Ja jos tahtosi on, että tämä linna kaatuu, anna sen silloin kukistuessaan haudata alleen vihollisemme, jotka ovat sinunkin

vihollisesi ja ennen kaikkia muita tuo jumalaton kuningas, heidän ruhtinaansa, sekä hänen pakanalliset suomalaisensa, jotka tänään ja monta kertaa ennenkin ovat kaikista katkerimmin taistelleet pyhää asiaasi vastaan.

— Amen! — sanoi ääni takanapäin ja kun hän kääntyi, näki hän isä Hieronymyksen seisovan vieressään. Hänen olentonsa oli synkän juhlallinen, synkkä hymyily väreili hänen kalpeilla huulillaan. — Tiedätkö, mitä anot, tyttäreni? — kysyi hän.

— Voittoa katooliselle uskolle! Kuolemaa vääräuskoisille!

— Olet nuori ja ihmisen mieli on muuttuvainen. Onko sinulla voimia vihaamaan uskosi vainoojia, jos tapahtuisi niin, että joskus joutuisit kiusaukseen rakastamaan jotakuta heistä?

— On minulla, isä, aivan varmaan on.

— Olet rippilapseni, enkä soisi sielusi joutuvan ijäiseen kadotukseen. Onko sinulla uskallusta uhrautumaan pyhän asian pelastamiseksi ja sen kautta voittamaan katoamaton marttyrikruunu?

— On!

— No hyvä, tiedä sitten, että linnaa ei voida pelastaa; minä näen, että se ennen pitkää joutuu ruotsalaisten valtaan. He ottavat sinut vangiksi; olet nuori ja kaunis, tulet saavuttamaan vääräuskoisten kuninkaan suosion. Sinun on sitä hyväksesi käyttäminen lähetäksesi häntä, hän ei osaa epäillä sinua, ja kun pyhä neitsyt suopi sinulle siihen tilaisuuden, tulee sinun . . . Jesuitta otti esille hopeaisen ristinkuvan ja samassa kun hän käänsi pientä jousta sen rinnan kohdalla, välähti sieltä esille välkkyvä tikari.

— Armoa, isäni, tämä tehtävä on kauhea!

— Ei mitään armoa. Pyhä kirkko vaatii sokeata kuuliaisuutta. *Perinde ac cadaver,* niinkuin kuollut, jolla ei mitään tahtoa ole. Rakastatko Jumalan äitiä?

— Sinä tiedät, että minä häntä rakastan.

— Katso, hän on kadottanut palan kultasesta hameestaan viime yönä. Se on ennus, joka tietää hänen vihaansa. Rakastatko minuakin, tyttäreni?

— Minä kunnioitan teitä enemmän kuin ketään muuta.

— Katsele sitten tätä silvottua päätä! — Ja jesuitta otti päästään mustan nahkakalottinsa ja paljasti leikatun kor

vansa sijan, — noin ovat tuon uskottoman kuninkaan sotamiehet, hänen suomalaiset miehensä, pidelleet ystäväsi, rippiisääsi. Vitkasteletko vieläkin kostamasta Jumalan äidin puolesta, ja minun puolestani?

— Mitä tahdotte minulta, isäni?

— Kuule minua! kerettiläisten kuninkaalla on oikeassa etusormessaan pieni, kuparinen sormus; se varjelee häntä kuolemasta ja vaaroista. Tuo sormus täytyy sinun viekkaudella houkutella häneltä, ja jos tunnet kätesi heikoksi, kutsu silloin minut avuksesi. Me osumme silloin hänen sydämeensä, vaikka sitä lohikäärmeen suomukset suojelisivat.

— Jos se on pyhimyksien tahto . . . olkoon menneeksi!

— Pane kaksi sormea tämän ristinkuvan päälle ja lue perässäni se vala, jonka sinulle sanelen: minä vannon tämän ristin päällä ja kaikkein pyhimyksien nimessä täyttäväni sen lupauksen, minkä nyt olen tehnyt pyhän neitsyeen kuvan edessä? Ja jos koskaan tämän valani rikon, tulkoon siitä kirous minun ja minun jälkeen tulevaisteni päälle aina seitsemänteen polveen.

— Minä vannon tämän ristin päällä ja kaikkein pyhimyksien nimessä täyttäväni sen lupauksen, minkä nyt olen tehnyt pyhän neitsyeen kuvan edessä! Ja jos koskaan tämän valani rikon, tulkoon siitä kirous minun ja minun jälkeen tulevaisteni päälle aina seitsemänteen polveen.

— *Fiat voluntas tua, ut in cœlis, sic etiam in terra!**) Amen!

Ja yön hiljaisuus vahvisti tämän kauhean valan, joka rautasilla muurilla kiinnitti tulevat sukupolvet kuusitoista vuotiaan tytön horjuviin lupauksiin.

Samaan aikaan yöllä kokoontuivat pohjalaiset ja muut ryntäykseen määrätyt joukot vasta valloitettuun etuvarustukseen. Viinipikarit kiersivät kädestä käteen, tällä kertaa kuitenkin tavallista hitaammin, sillä kuninkaan valvova silmä ei sallinnut antautua mihinkään varomattomuuksiin. Joukko vapaaehtoisia useista muistakin rykmenteistä oli pyytänyt ja saanut luvan ottaa osaa vaaralliseen yritykseen. Kaikki olivat hyvällä tuulella, varmoina voitosta ja saaliista.

---

*) Tapahtukoon tahtosi niin maassa kuin taivaassa.

Viimeisenä vapaaehtoisista saapui pitkä, vaaleaverinen ja näöltään reipas ja iloinen nuorukainen.

— Kah, Bertel! — huudahti hänet nähdessään pieni ja paksu luutnantti Larsson, synnyltään ruotsalainen, kuuluen hänkin pohjalaisiin.

— Niinkuin näet, — sanoi nuorukainen ja pudisti toverillisesti hänen kättään.

— Kas, poikaa, tahtoo »krympätä» uutta luutnantinarvoaan! Minä en voi sille mitään, mutta täällä ei ole enää pisaraakaan pikarin pohjalla. Mutta sano, mies, mikä sinua vaivaa, kun olet nimesi muuttanut? Bertel? Mitä siansaksaa se on, ei ruotsia eikä suomea!

— Se tapahtui Breitenfeldin luona, — vastasi Bertel, hiukan punastuen. — Toverit ovat kauvan sanoneet minua Berteliksi . . . se käy pikemmin kuin Perttilä.

— Puhu pukille, ethän vain hävenne suomalaista nimeäsi nyt, kun olet päässyt upseeriksi?

— Joko arpa on langennut? — kysyi Bertel vastaamatta.

— Tulet juuri parahiksi, onneasi koettamaan.

Oli vedettävä arpaa nuorempien upseerien kesken, jotka kaikki olivat pyytäneet saadakseen johtaa ensimmäistä hyökkäysyritystä; riitaa ei voitu ratkaista muuten kuin arvan kautta. Arpoja pudistettiin rautaisessa kypärässä; neljätoista kättä ojentautui ottamaan kukin lippuaan ja se onnellinen, jota arpa oli suosinut, oli Bertel.

— Pidä silmäsi auki, poika! — huusi pikku Larsson. Saat, saakeli soikoon, pitää mielessäsi, että linna on täynnä jesuittoja. Joka askeleesi alla on salainen lattialuukku, jokaisessa ristin kuvassa on tikari ja voiton hetkenä itsenään voi voittaja räjähtää ilmaan.

Kello kävi viidettä aamulla ja vielä oli puoli tuntia päivän koittoon. Bertel sai seitsemän miestä komennettavakseen ja hänen tehtävänsä oli tarkastaa linnaa niin läheltä kuin mahdollista. Samaan aikaan pysyttelivät etuvarustukseen sijoitetut joukot valmiina hyökkäämään avuksi pienimmänkin merkin saatuaan.

Yö oli sysimusta. Bertel lähestyi miehineen nostosiltaa varovaisin askelin ja sai tehdyksi sen vartijain huomaamatta.

Suuri on hänen hämmästyksensä, kun hän näkee, että silta onkin alhaalla *).

Hetkiseksi pysähtyi hän ollen kahdella päällä ja Larssonin varoitus muistui hänen mieleensä. Olisiko tässä ansa?

Kaikki oli hiljaa. Bertel astui miehineen rohkeasti mutta hiljaa sillan yli.

— Kuka siellä? — ärjäsi häntä vastaan pimeästä keisarillinen vartijamies.

— Ruotsalainen! — huusi Bertel ja halkasi yhdellä iskulla huutajan pään. — Toverit, linna en meidän! — Ja nuo seitsemän miestä tunkivat päättävästi hänen perässään.

Nostosillan päässä seisoi 200 keisarillista vartioimassa. Hämmästyksissään ja saamattomina eivät he osanneet muuta luulla kuin että ruotsalaiset koko sotavoimallaan ryntäsivät sillan yli. He kiiruhtivat valloittamaan takaisin porttia; mutta urhoollinen luutnantti puolusti seitsemän miehensä avulla sitä, minkä oli valloittanut. Bertelin onneksi oli porttiholvissa pilkkopimeä; ei voinut erottaa vihollista ystävästä ja keisarillisten iskut sattuivat yhtä usein heidän omiin miehiinsä kuin vihollisiin. Kohta kävi ahdinko portissa niin suureksi, ettei miekkaa voitu iskuun nostaa eikä paljoa puuttunut, ett'eivät yltiöpäät päällekarkaajat musertuneet kuoliaiksi muuria vasten eteenpäin tunkevain rautahaarniskaisten miesten tiellä.

Ajoissa oli kuitenkin ulkovarustukseen kuultu Bertelin huuto ja taistelun melu. Koko ruotsalaisten joukko ryntäsi nyt linnaa vastaan; myöskin Keller tarttui aseihin ja kiiruhti apuun linnan porttia puolustamaan. Keller ja hänen miehensä taistelivat epätoivon uljuudella; moni urhoollinen ruotsalainen ja suomalainen sai surmansa itsenään voiton hetkenä. Heidän kuolemansa yllytti toisia kostoon. Alettiin huutaa »Magdeburgin armoa», ja se huuto merkitsi kuolemata ilman armoa kaikille keisarillisille. Murhaaminen kävi kamalaksi. Munkkejakin nähtiin heittäytyvän uskon vimmassa taistelun tuoksinaan, muutamilla oli soihtuja käsissä, toisilla ristiinnaulitun kuvia, toisilla miekkoja. Useimmat hakattiin maahan; toiset heittäytyivät kuolluksiinsa. Päivä alkoi jo koittaa murhantyötä valaisemaan.

---

*) Muutamat kirjailijat väittävät, ett'ei nostosiltaa voitu kohottaa syystä, että päälle oli kasautunut taistelussa kaatuneitten ruumiita.

Silloin karkasi Lennart Torstenson esiin, tarttui raivoisasti taistelevaa Kelleriä vyötäisiin ja otti hänet vangiksi, siten pelastaen hänet sotamiesten raivolta. Elossa olevat keisarilliset heittivät aseensa, ja linna oli valloitettu.

5. Judith ja Holofernes.

Kun auringon ensimmäiset aamusäteet kimmeltelivät Mainvirran laineilla, oli Marienburgin linna jo ruotsalaisten hallussa. Kuningas ratsasti linnan pihalle, joka oli pohjapeittonaan kaatuneita vihollisia; näiden joukossa kolmattakymmentä munkkiakin. Muutamat heistä näyttivät kuninkaan mielestä liika punaposkisilta ollakseen ruumiita. — Nouskaa ylös, — sanoi hän heille, — teille ei tule mitään pahaa tapahtumaan! — Ja hetikohta hyppäsivät useimmat valekuolleista jaloilleen ja kumartelivat iloisina ja kiitollisina jalomielistä kerettiläisruhtinasta.

Linna oli valloitettu rynnäköllä ja sotamiehille annettiin lupa ryöstää. Äärettömästi saatiin saaliiksi hopeaa ja kultaa, aseita ja kaikenlaisia kalleuksia. Kuningas pidätti itselleen asevaraston, jossa oli täydelliset sotatarpeet seitsemälle tuhannelle jalkamiehelle ja neljälle tuhannelle hevosmiehelle, 48 kanuunaa ja 4 mörsäriä, sen lisäksi tallin, jossa oli mitä mainioimpia ratsuja, ja viinikellarin, joka oli täynnä mitä hienoimpia viinejä. Kirjasto vietiin lahjaksi Upsalan yliopistolle; kultaiset ja hopeiset pyhäin kuvat joutuivat valtiorahastoon. Vaikkakin monet kaupunkilaisista saivat takaisin tänne tuomansa omaisuuden, oli sotamiesten saalis kuitenkin niin suuri, että he jakaessaan kiliseviä rahoja käyttivät hattujaan niiden mittana. Lopuksi täytyi Kellerin ilmaista se holvi, joka, hakattuna kallioon syvälle linnan kellarin alle, kätki piispan aarteet. Fryxell kertoo, että kun sotamiehet sieltä kantoivat raskaita raha-arkkuja, irtautui pohja muutamasta ja joukko kiiltäviä kultarahoja pyöri linnan pihalle. Sotamiehet kiiruhtivat niitä poimimaan ja jättivät näön vuoksi

vaan muutamia kuninkaalle pistäen suurimman osan omiin taskuihinsa. Kustaa Aadolf huomasi tämän ja virkkoi naurahtaen: — Antakaa olla, pojat, koska kulta kerran on joutunut käsiinne, niin pitäkää hänet sitten. — Niin suuri oli saalis, ett'ei sen päivän jälkeen ollut ainoatakaan sotilasta Ruotsin armeijassa, jolla ei olisi ollut uutta vaatteusta päällään. Leirissä myytiin lehmä yhdestä talarista, lampaasta maksettiin äyri, ja oppinut Salvius kirjoittaa: Meidän suomalaispoikamme, jotka nyt viinimaahan tottuvat tuolla kaukana, eivät taida niinkään pian enää Savonmaahan palata. Liiviläisissä sodissa täytyi heidän useinkin tyytyä veteen ja homehtuneesen, happameen leipään; nyt valmistaa suomalainen juomansa sotakypärässään viinistä ja sämpylästä.

Vankien joukossa olivat myöskin kreivi von Lichtenstein ja neiti Regina. Kuningas käski, että heitä molempia oli kohdeltava ritarillisella hienotuntoisuudella; nuorelle neidille tarjosi hän vapaan matkan enonsa piispan luo. Neiti Regina epäsi tämän tarjouksen epävakaisten aikojen vuoksi ja pyysi erityisenä armonosoituksena saada toistaiseksi jäädä kuninkaan suojaan. Kuningas suostui siihen. — En ole tästä oikein mielissäni, — sanoi hän hymyillen maakreivi Baden-Durlachille, joka ratsasti hänen sivullaan, — nuoret neitoset ovat ylellisyystavaraa sodassa ja panevat vänrikkieni pään pyörälle. Vaan seuratkoon hän nyt kuitenkin minua Frankfurtiin panttivankina, jolla voin sitoa piispan kädet.

— Teidän majesteettinne osaa voittaa kaikkien sydämmet jaloudellaan — vastasi maakreivi hovimiehen kohteliaisuudella.

— Luutnantti Bertel, — lisäsi kuningas, kääntyen sen upseerinsa puoleen, joka hänen läheisyydessään johti erästä suomalaisen ratsuväen osastoa, — minä uskon neiti von Emmeritzin sinun huostaasi. Hän saapi ottaa seuraansa vanhan rouvan, nuoren kammarineitosen ja rippi-isänsä. Mutta varo itseäsi rakastumasta, luutnantti, ja ennen kaikkia, pidä tarkkaa vaaria munkista; hänenlaisiinsa ei ole koskaan luottamista.

Bertel teki kunniaa miekallaan ja vaikeni.

— Vielä yksi asia, — jatkoi kuningas, — minä en ole unohtanut, että olit ensimmäisenä miehenä porttiholviin tunkemassa. Sittenkun olet saattanut nuoren neidon turval-

liseen paikkaan, on sinun liittyminen henkivartioväkeeni. Ymmärrätkö?

— Ymmärrän, teidän majesteettinne!

— Hyvä. — Ja kuningas kääntyi taas maakreivin puoleen leikillisesti puhellen: — Uskokaa minua, ei olisi ollut viisasta uskoa tuota mustasilmäistä kaunotarta jollekin kuumaveriselle ruotsalaiselle. Tuo poika tuolla, hän on suomalainen, enkä tunne toisia hidasluontoisempia kuin he ovat; huonoja keikareita, lämpenevät vasta vuosien kuluttua. Yksi tyttö voi ajaa kymmenen heistä pakoon tanssipaikassa, mutta jos on painiskeleminen Pappenheimin kanssa, silloin tietää teidän kreivillinen armonne mihin he kelpaavat.

Vielä syksymyöhällä kiiruhti Kustaa Aadolf voitosta voittoon. Tilly, joka oli joutunut liika myöhään voidakseen pelastaa Würtzburgin, ei uskaltanut käydä hänen kimppuunsa ja väistyi, huonon onnensa ja alinomaisten pienten tappioiden ärsyttämänä, hänen tieltään Baijerin rajalle. Kustaa Aadolf kulki Mainin vartta pitkin, marssi Aschaffenburgiin ja pakotti varovaisen Frankfurtin avaamaan porttinsa. Joulukuun 6 p:nä kulki kuningas Reinin yli Oppenheimin kohdalla ja valloitti saman kuun 9 p:nä Mainzin, jota espanjalainen de Sylva oli uhannut puolustaa vaikka kolmea Ruotsin kuningasta vastaan. Ruotsalaiset olivat nyt ottaneet haltuunsa koko pohjoisen ja läntisen Saksanmaan ja voittaja valitsi talviasunnokseen Frankfurt am Mainin. Tänne kokosi sankari ympärilleen loistavan hovin; täällä hänelle imartelijat jo lupailivat Saksan keisarikruunua; tänne kiiruhti myöskin Maria Eleonora puolisoansa syleilemään. Hanaussa, jonne kuningas ratsasti häntä vastaan, sulki kuningatar hänet syliinsä ja huudahti: »nyt vihdoinkin on suuri Kustaa Aadolf vankina!»

Eräänä päivänä loppupuolella Joulukuuta v. 1631 pani kuningas Frankfurtissa toimeen suuret tanssiaiset kuningattaren kunniaksi. Äärettömiä kansanjoukkoja tunkeili linnan ulkopuolella, jonka korkeat gootilaiset ikkunat loistivat kuin päivän paisteessa. Olutta ja viiniä vuoti suurista astioista alituisena virtana väkijoukon juotavaksi: tappien ympärillä sysivät toisiaan työmiehet ja sotamiehet tinatuoppeineen ja pikarineen, jotka tyhjenivät yhtä pian kuin olivat täyttyneet. Franfurtilaiset olivat aivan ihastuksissaan suureen kuninkaa-

seen. Miehestä mieheen kulki puheita hänen oikeudentunnostaan ja lempeydestään; milloin oli hän hirtättänyt sotamiehen, joka väkisin oli ottanut kanan porvarilta; milloin oli hän pysähtynyt kadulle ja puhellut ystävällisesti ohikulkevain kanssa. Nyt luulivat he näkevänsä hänen varjonsa ikkunain pienissä lasiruuduissa ja arvelivat, eiköhän Saksan valtakunnan kruunua jo tänä iltana pantane hänen mahtavaan päähänsä.

Linnan sali oli ruhtinaallisen loistoisesti koristettu. Kustaa Aadolf tiesi puolisonsa rakastavan ulkonaista komeutta ja tahtoi kai myöskin vaikuttaa tänne kokoontuneesen Saksan aateliin. Lattiat olivat katetut kallisarvoisilla flanderilaisilla matoilla, ikkunoissa riippui purppuran punaisesta sametista tehtyjä verhoja, joiden tupsut olivat kullasta, ja kallisarvoisia hopeakruunuja, joita tuhannet vahakynttilät painoivat, riippui arabeskeillä koristetusta katosta. Oli vastikään lopetettu yksi noista arvokkaista suurellisista espanjan tansseista, jotka siihen aikaan olivat muodissa ja joita tanssiessa raskasjalkaiset pohjoismaalaiset turhaan koettivat kilpailla ranskalaisten ja saksalaisten aatelismiesten kanssa. Kuningas oli tarjonnut käsivartensa puolisolleen ja käveli hänen kanssaan läpi loistavien salien. Hänen pitkä, pyöreähkö vartalonsa, jonka yksinkertainen arvokkaisuus herätti sekä kunnioitusta että rakkautta, näytti vielä pitemmältä ja miehekkäämmältä hienon ja hennon kuningattaren rinnalla, joka sydämmellisellä hellyydellä nojasi puolisonsa käsivarteen. Maria Eleonora oli siihen aikaan 32 vuotias ja oli säilyttänyt suuren osan sitä kauneutta, joka hänen nuorempana ollessaan hankki hänelle niin monta ihailijaa. Hänen mustan tukkansa ympärillä, joka oli käherretty lumivalkoisten ohimoin kohdalla, välähteli äärettömän kallisarvoinen otsaripa, jonka kuningas oli äskettäin lahjoittanut; hänen älykkäät siniset silmänsä katselivat huomattavalla hellyydellä kuninkaasen, ja hän näytti kokonaan unhottavan itsensä nauttiakseen vaan siitä ihastuksesta, jota hänen puolisonsa kaikkialla herätti. Kuninkaallisen pariskunnan kintereillä kulkivat kaikki senaikuisen protestanttisen Saksanmaan parhaat. Täällä nähtiin viralta pantu Böhmenin kuningas Fredrik, Weimarin ja Würtembergin herttuat, Hessenin maakreivi, Baden-Durlachin markkreivi, sekä joukko muita mainioita ritareja; olipa ulko-

maalaisista hoveista saapunut kaksitoista lähettilästä kunnioittamaan tätä koko Euroopan pelkäämää sankaria. Kuninkaan omista miehistä olivat Tott, Banér ja Kustaa Horn muualla sotaisissa tehtävissään; mutta saapuvilla oli Kustaa Aadolfin läheisyydessä hänen kokoisensa nerokas Akseli Oxenstjerna ja tämän takana pienehkö, mutta teräväsilmäinen sotapäällikkö Lennart Torstenson sekä ylpeä suomalainen överstiluutnantti Wittenberg. Monet ruotsalaisista sotapäälliköistä ja melkein kaikki suomalaiset, Stålhandske, Ruuth, Forbus y. m. olivat pian kyllästyneet kuninkaallisessa salissa vallitsevaan jäykkyyteen ja tuohon ylpeään aateliin, jonka hovitemput tuntuivat noista suorasukaisista sotilaista sietämättömän raskailta, ja sentähden jo ajoissa vetäytyneet pienempään sivusaliin, jossa kullalla kudotuihin samettipukuihin puetut hovipojat lakkaamatta vuodattelivat jalointa reininviiniä komeihin hopeamaljoihin.

Tähän komeaan seurueesen ovat vielä luettavat Frankfurtin raatiherrat ja joukko kaupungin arvokkaimpia porvareita vaimoineen ja tyttärineen, sekä lukuisa seurue naisia jalosukuisesta herttuattaresta aina yhtä ylpeään raatimiehen rouvaan. Nähtiinpä täällä vielä muutamia katoolisia pappejakin, jotka helposti tunsi heidän kaljuudestaan; sillä kuningas tahtoi tälläkin tavalla istuttaa mieliin uskonvapauden aatetta, ja vaikka papit sydämmessään kirosivat nöyryytettyä asemaansa, eivät he kutsuttuina kuitenkaan uskaltaneet olla pitoihin saapumatta.

Kahta vertaa loistavampi oli näky sen pukujen ylellisyyden vuoksi, jota tätä nykyä on vaikea edes kuvaillakaan mielessään. Kuninkaalla itsellään oli yllään yksinkertainen hopealla kirjailtu samettipuku, lyhyt espanjalainen valkeasta silkistä tehty vaippa, jonka kuningatar oli omalla kädellään koristellut, jalassa oli hänellä lyhytvartiset lierisaappaat keltasesta nahkasta, ja kaulassa tuo tunnettu alaspäin käännetty pitsikaulus, jonka, ynnä lyhyen tukan ja pitkän suippoparran, tapaa kaikissa hänen muotokuvissaan. Loistoa rakastavalla kuningattarella oli kalliilla kivillä koristeltu hame, joka oli tehty hopeaharsosta, ja hänen käsivartensa olivat puoleksi paljaat; yksin noissa pienissä silkkikengissäkin kimmelteli hohtokiviä. Ylhäiset aatelisnaiset ja rikkaat porvarien rouvat kilpailivat komeudessa sekä keskenään että kuningattaren

kanssa; täällä nähtiin sekä hopea- että kultakankaita, samettia, silkkiä ja kallisarvoisia Brabantin pitsejä; erittäinkin rakastivat nämä arvoisat naiset koristellaita kirjavilla, kaikenkarvaisilla silkkinauhoilla ja ruseteilla, jotka hulmusivat vähimmässäkin ilman hengessä. Ruhtinaat ja ritarit olivat toiset puetut laajaan saksalaiseen, toiset ahtaampaan espanjalaiseen pukuun, ja kulkivat he suurissa saleissa, täyhtöniekat hatut kainalossa, samalla kuin heidän jälessään liikkui heitä palvellen joukottain samettiin ja hopeaan puetuita hovipoikia.

Kaikkialla, missä kuningas kulki, suitsutettiin hänen edessään imartelun ja ihmettelyn uhrisavua. — Sire, — sanoi hänelle mielittelevä Böhmenin kuningas, — teidän majesteettianne voi verrata ainoastaan Makedonian Aleksanteriin . . . — Serkkuseni, — vastasi Kustaa Aadolf hymyillen, — ettehän kuitenkaan tahtone verrata Babyloniin tätä kunnon kaupunkia Frankfurtia? — Ei, sire, — virkkoin heidän sivullaan kulkeva Ranskan lähettiläs Brezé, — hänen majesteettinsa Böhmenin kuningas tahtoo vaan verrata Reinin virran Granikoon ja toivoo, että uuden Aleksanterin Hyphasis on oleva ulkopuolella Böhmenin rajoja.

— Myöntäkää, kreivi Brezé, — sanoi kuningas vaihtaen puheen ainetta, — että meidän pohjoismaalaiset ja teidän ranskalaiset kaunottarenne on tänään voittanut saksalainen nainen.

— Sire, minä olen samaa mieltä kanssanne siitä, että hänen majesteettinsa kuningatar ei tarvitseisi kilpailussa voittaakseen kulkea teidän sivullanne, — virkkoi kohtelias ranskalainen.

— Puolisoni on oleva teille kiitollinen kohteliaisuudestanne, herra lähettiläs, mutta hän luopuu neiti von Emmeritzin hyväksi niistä eduista, jotka kuuluvat nuorisolle.

— Teidän majesteettinne mielittelee liiaksi meidän saksalaista kansallisylpeyttämme, — lausui Würtembergin herttua kumartaen.

— Kauneudella ei ole kansallisuutta, teidän armonne. Se oli todellakin kallisarvoinen saalis, minkä sotilaani saivat Würtzburgissä.

Kuningas lähestyi nyt neiti Reginaa, jonka loistavaa kauneutta ylensi hänen ruumiinmukainen pukunsa mustasta silkkisametista, johon oli siroteltu tähtiä tummasta hopeasta. — Neitini, — virkkoi hän ystävällisesti, — olisin onnellinen

jos tietäisin, että tuo surupuku, jota kannatte, peittäisi sydämmen, joka osaa unhottaa kaikki surulliset muistot ja elää ainoastaan iloisempia aikoja toivoen, jolloin eivät sodat ja kahakat enää voi karkoittaa punaa kauniilta poskiltanne. Uskokaa minua, neitiseni, se aika on tuleva, minä toivon sitä, samoinkuin tekin, kaikesta sydämmestäni, ja antakaa nyt tämän toivon loihtia ilon hymyily noille huulillenne, joilla sen pitäisi ainaisesti asua.

— Teidän majesteettinne rinnalla unohtuu kaikki se, mitä ennen on tapahtunut — vastasi neiti Regina nousten kunnioittavasti seisoalleen siltä korkealta, punasella päällystetyltä tuolilta, millä hän oli istunut. Mutta hänen poskensa kalpenivat yhä enemmin hänen näin puhuessaan ja muistuttivat liiankin selvästi siitä, mitä oli tapahtunut, ja että hän vieläkin oli vanki.

— Ettekö voi hyvin, neitiseni?

— Voin aivan hyvin, teidän majesteettinne.

— Teillä on ehkä jotain valittamista? Uskokaa se minulle . . . niinkuin ystävälle!

— Teidän majesteetinne on kovin hyvä . . .

Regina taisteli itsensä kanssa. Viimein lausui hän, silmät maahan luotuina: — teidän majesteettinne hyvyys ei anna minulle aihetta enää mitään muuta toivomaan.

— Me tapaamme toisemme.

Ja kuningas jatkoi kulkuaan salin läpi.

Neiti Regina vetäytyi viereiseen huoneeseen, piilottautui siellä syvään ikkunakomeroon ja purskahti itkemään. — Pyhä neitsyt, — rukoili hän, — anna minulle anteeksi, ett'ei sydämmeni ole yksistään sinun! Sinä, joka näet minun sydämmeeni, tiedät, ett'en minä jaksa vihata tuota vääräuskoista kuningasta niinkuin sinä vaadit. Hän on niin suuri, niin kaunis! Voi minua, joka vapisen ajatellessani sitä pyhää tehtävää, jonka olet minulle määrännyt!

— Rohkeutta, tyttäreni! — kuiskasi muuan ääni hänen korvansa juuressa ja neiti Reginan musta peikko, tuo kalpea jesuitta, seisoi taas hänen takanaan. — Hetki lähestyy, — jatkoi hän matalalla äänellä. Jumalaton ruhtinas on ihastunut kauneuteesi; iloitse, lapseni, pyhä neitsyt on tuominnut hänet kuolemaan. Tänä yönä on hän kaatuva.

— Voi, isäni, mitä vaaditte minun tekemään!

— Kuule, tyttäreni! Kun Holofernes, Assyrialaisten päällikkö, piiritti Bethuliaa, oli siellä leski nimeltä Judith, Merarin tytär, kaunis kuin sinä, hurskas kuin sinä. Hän paastosi kolmeen kertaan, meni sitten ulos ja sai armon kansansa ja uskonsa vihamiehen edessä. Ja pyhimykset antoivat hänen henkensä Judithin käsiin, Judith veti hänen miekkansa tupesta, hakkasi poikki hänen päänsä ja pelasti kansansa.

— Armoa, isäni!

— Se luettiin hänelle suureksi kunniaksi ja ikuiseksi autuudeksi, ja hänen nimensä mainittiin Israelin suurimpien joukossa. Samalla lailla tullaan vielä kerran sinunkin nimeäsi mainitsemaan katoolisen kirkon siunattujen pyhimysten joukossa. Tiedä, että viime yönä ilmaantui minulle unessa pyhä Fransiskus ja virkkoi: 'hetki on tullut, mene, sano Judithille, että minä tahdon antaa Holoferneksen pään hänen käteensä'.

— Mitä on minun tekeminen?

— Pane tarkkaan mieleesi, mitä sinulle sanon! Vielä tänä iltana on sinun pyydettävä kuninkaalta kahdenkeskistä keskustelua.

— Mahdotonta!

— Sinun on ilmaistava hänelle salaliitto hänen henkeänsä vastaan. Hän on kuuleva sinua. Sinun on houkuteltava häneltä hänen sormuksensa. Jos sen kerran saat, olen minä oleva saapuvilla sinua auttamassa. Mutta jos hän kieltäytyy sitä antamasta, silloin . . . ota tämä paperi, siinä on kuolettavaa myrkkyä, pyhä Fransiskus on itse sen minulle antanut. Sinun on sekoitettava se kuninkaan yöjuomaan . . .

Neiti Regina otti vaarallisen paperin, nojasi kiherän päänsä ikkunan pieltä vastaan ja näkyi tuskin kuulevankaan jesuitan pirullisia puheita. Aivan uusi ajatus oli syntynyt hänen hehkuvassa mielessään ja kyti siellä jo parhaallaan. Jesuitta käsitti hänet väärin; hän luuli neiti Reginan vaikenemisen tulevan tottelevaisuudesta ja hän luuli hänen miettivän sitä marttyyrikruunua, josta hän oli puhunut.

— Oletko ymmärtänyt minut, tyttäreni? — kysyi hän.

— Olen, isäni.

— Tahdotko vielä tänä iltana pyrkiä hänen puheilleen? Tahdotko . . .

— Tahdon.